

Χαράλαμπος Γ. Ατματζίδης

Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Θεολογίας του Α.Π.Θ.

**Μεταξύ «Σκύλλας» και «Χάρυβδης».
Οικειοποιητική ή ξενισμική μετάφραση της Βίβλου;
Απόπειρα μετάφρασης των όρων «πρεσβύτερος» και
«πρεσβύτεροι» στα Β' Ιω 1 · Γ' Ιω 1 & Απ 4,4¹**

Περίληψη

Στο παρόν άρθρο θα ασχοληθούμε με ορισμένες εκφάνσεις της μεταμοντέρνας κριτικής στις μεταφράσεις της Βίβλου. Η επιλογή μας αυτή έχει χαρακτήρα πρακτικό και δεν υποτιμά τις μη εξεταζόμενες θεωρίες. Απλά με την επιλογή μας αυτή επιχειρούμε ν' αναδείξουμε τα όρια της «παραδοσιακής» μεταφραστικής πρακτικής και ταυτόχρονα να υποδείξουμε νέες, και κατά τη γνώμη μας, πρόσφορες και αποδοτικές για τη Βίβλο μεταφραστικές θεωρίες.

Η Βίβλος εκτός από πηγή του θείου λόγου είναι και το κυριότερο κείμενο της χριστιανικής γραμματείας. Το τελευταίο αυτό χαρακτηριστικό της την καθιστά αντικείμενο της φιλολογικής κριτικής. Το ίδιο συμβαίνει και με τις διάφορες μεταφράσεις της Βίβλου. Και αυτές με τη σειρά τους υπάγονται στις ίδιες αρχές που ισχύουν στην επιστήμη ή την τεχνική της μετάφρασης.

Σχηματικά, και για τη γρήγορη μετάβαση στο θέμα μας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι δύο είναι οι τύποι μετάφρασης που θεωρήθηκαν ήδη από τον Ιερώνυμο και τον Αυγουστίνο², ότι μπορούν να εφαρμοστούν στην Βίβλο. Αυτοί είναι η *κατά λέξη μετάφραση* και η *νοηματική μετάφραση*.

Στο τέλος όμως του εικοστού αιώνα, την εποχή που συνήθως αποκαλούμε μεταμοντέρνα, παρατηρούμε τον πολλαπλασιασμό των κριτικών προσεγγίσεων επί των δύο αυτών θεωριών της μετάφρασης και την προβολή νέων σχετικών θεωρήσεων. Αυτές επιχειρούν να αποδομήσουν όλους τους, κατ' αυτές, μανιχαϊκού χαρακτήρα διυσμούς της μεταφραστικής παράδοσης. Έτσι το δίλημμα: *κατά λέξη μετάφραση ή νοηματική μετάφραση* αποδομείται ως ιδεολογικό

---

¹ Εισήγηση στο Biblicum 2010/2011, που πραγματοποιείται από τον Τομέα Βιβλικής Γραμματείας και Θερησκευολογίας του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. Η εισήγηση αυτή δημοσιεύεται για πρώτη φορά στο επιστημονικό περιοδικό «Πολύφιλος».

² Βλ. αναλυτικά Α. Κόλτσιου-Νικήτα. 2009. *Μεταφραστικά ζητήματα στην ελληνόφωνη και λατινόφωνη χριστιανική γραμματεία. Από τους Εβδομήκοντα ως τον Νικόλαο Σεκουνδινό*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

κατασκεύασμα και θεωρείται ως δυναρχικό και πατριαρχικό³. Επίσης, επισημαίνεται ότι όλη η διαδικασία που εκφράζεται μέσα από το εν λόγω δίλημμα δεν είναι τίποτε άλλο από μια ιδεολογική αντιπαράθεση μορφών εξουσίας. Ταυτόχρονα υπογραμμίζεται ότι πίσω από την διλημματική αυτή διεργασία αποκρύπτονται μια σειρά από παρεμβαλλόμενες νεόκοπες, υβριδικές, αμφίσημες και ασταθείς θέσεις τόσο της μετάφρασης, όσο και του μεταφραστή⁴. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι η παραπάνω κριτική συμπεριέλαβε και τις μεταφράσεις της Βίβλου⁵.

Εμείς θα ασχοληθούμε στην παρούσα εισήγησή μας με ορισμένες εκφάνσεις της μεταμοντέρνας κριτικής στις μεταφράσεις της Βίβλου. Η επιλογή μας αυτή έχει χαρακτήρα πρακτικό και δεν υποτιμά τις μη εξεταζόμενες θεωρίες. Απλά με την επιλογή μας αυτή επιχειρούμε ν' αναδείξουμε τα όρια της «παραδοσιακής» μεταφραστικής πρακτικής και ταυτόχρονα να υποδείξουμε νέες, και κατά τη γνώμη μας, πρόσφορες και αποδοτικές για τη Βίβλο μεταφραστικές θεωρίες. Ταυτόχρονα όμως παρατηρούμε, και θα επιχειρηματολογήσουμε επ' αυτού, ότι οι εν λόγω μεταμοντέρνες κριτικές δεν φιλοδοξούν να λύσουν ολιστικά το πρόβλημα, απλώς αυτές προσφέρουν επιπλέον εργαλεία για την περαιώση της μεταφραστικής διαδικασίας.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε επιγραμματικά σε τρεις μεταμοντέρνες θέσεις για τη μετάφραση, αυτές των Joanna Bankier, Lawrence Venuti και Douglas Robinson, που κατά τη γνώμη μας αλληλοσυμπληρώνονται και βοηθούν για μια πιο ισορροπημένη μεταμοντέρνα θέση για τη μετάφραση. Κατόπιν θα επιχειρήσουμε να εφαρμόσουμε τις θεωρίες αυτές εξετάζοντας τη μετάφραση του όρου «πρεσβύτερος» στα Β' Ιω 1, Γ' Ιω 1 και Απ 4,4.

I

Το πρόβλημα

Πριν όμως από όλα θα αναδείξουμε το πρόβλημα με μια σύντομη αναφορά μας στο Μτ 6,23: Εκεί φέρεται ο Ιησούς να λέει κατά την επί του όρους ομιλία του :

«ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου **πονηρὸς** ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται. εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν, τὸ σκότος πόσον».

³ Βλ. και R. Stolze. 2008. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 195 εξ.

⁴ Βλ. και Δ. Γούτσου (επιμ. – μεταφρ.). 2005. *Ο Λόγος της μετάφρασης. Ανθολόγιο σύγχρονων μεταφραστικών θεωριών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 139.

⁵ Βλ. π.χ. J. Bankier. 2005. «Η μετάφραση υπό τον αστερισμό του μεταμοντερνισμού» (Translation under the Sign of Post modernity), στο Δ. Γούτσου. 2005, 144-152, όπου γίνεται αναφορά στη μετάφραση των Ο'.

Παραθέτουμε στη συνέχεια ορισμένες από τις μεταφράσεις του χωρίου:

1. VULG: si autem oculus tuus **nequam fuerit totum** corpus tuum tenebrosum erit si ergo lumen quod in te est tenebrae sunt tenebrae quantaerunt
2. EBE μετ. των τεσσάρων: εάν όμως το μάτι σου **ασθενή**, τότε όλον το σώμα σου θα είναι σκοτεινόν.
3. EBE μετ. των έξι: Αν όμως τα μάτια σου είναι **χαλασμένα**, όλο το σώμα σου θα είναι στο σκοτάδι
4. NRSV: but if your eye is **unhealthy**, your whole body will be full of darkness. If then the light in you is darkness, how great is the darkness!
5. KJV: But if thine eye be **evil**, thy whole body shall be full of darkness. If therefore the light that is in thee be darkness, how great is that darkness!
6. RSV: but if your eye is **not sound**, your whole body will be full of darkness. If then the light in you is darkness, how great is the darkness!
7. STATEN: Maar indien uw oog **boos** is, zo zal geheel uw lichaam duister zijn. Indien dan het licht, dat in u is, duisternis is, hoe groot zal de duisternis zelve zijn!
8. EÜ: Wenn aber dein Auge **krank** ist, dann wird dein ganzer Körper finster sein. Wenn nun das Licht in dir Finsternis ist, wie groß muss dann die Finsternis sein!
9. LUTH: Wenn aber dein Auge **böse** ist, so wird dein ganzer Leib finster sein. Wenn nun das Licht, das in dir ist, Finsternis ist, wie groß wird dann die Finsternis sein!

Στις παραπάνω μεταφράσεις παρατηρούμε ότι μόνον λιγοστές από αυτές συνδέουν τη λέξη «πονηρός», άμεσα ή έμμεσα, με το κακό μάτι, το βάσκανο, ενώ οι περισσότερες το μεταφράζουν ως «ασθενές», «χαλασμένο».

Δεν θα επιμένουμε εδώ για το αν έχει δίκαιο ο R. Rohrbaugh, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο οποιοσδήποτε ασχολείται με τους αρχαίους πολιτισμούς της Μεσογείου γνωρίζει τη σημασία που αυτοί απέδιδαν στο κακό μάτι, επικαλούμενος και σχετικό άρθρο του J. H. Elliott⁶. Επομένως η μη απόδοση του «πονηρός» με την έκφραση «κακό μάτι» (βάσκανο) φανερώνει άγνοια για τον πολιτισμό της εποχής της Καινής Διαθήκης⁷. Απλώς θα παρατηρήσουμε ότι, σε ό,τι αφορά τη δική μας σύγχρονη καινοδιαθηκική ερμηνευτική παράδοση και αναφερόμαστε εδώ ενδεικτικά στον Σ. Αγουρίδη⁸, είναι γνωστό το θέμα. Απλώς ο αείμνηστος καθηγητής επιχειρηματολογεί υπέρ της μεταφορικής σημασίας των όρων «άπλους» και «πονηρός» και δεν τους συνδέει με το κακό μάτι.

⁶ J. H. Elliott. 1994. «The Evil Eye and the Sermon on the Mount. Contours of a Pervasive Belief in Social Scientific Perspective». *Biblical interpretation* 2,1 (1994), 51-84.

⁷ R. L. Rohrbaugh. 2008. «Foreignizing Translation». Στο D. Neufeld (ed.). 2008. *The Social Science and Biblical Translation*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 13.

⁸ Σ. Αγουρίδη. 2010. *Η επί του όρους ομιλία του Ιησού*. Αθήνα: Άρτος Ζωής, 163-164.

Θα επιμένουμε όμως, στο ότι πολλές φορές κατά τη μετάφραση της Βίβλου δεν λαμβάνονται υπόψη οι πολιτισμικές παράμετροι της εποχής. Αυτή την παράλειψη έρχονται ν' αναδείξουν, μεταξύ των άλλων, οι μεταμοντέρνες κριτικές για τις παραδοσιακές μεταφραστικές θεωρίες ή τεχνικές.

II

Τα θεωρήματα

Μετά την επισήμανση του προβλήματος προχωρούμε στην συνοπτική παράθεση των θέσεων των τριών μεταμοντέρνων θεωρητικών της μετάφρασης.

1. Η *Joanna Bankier*⁹ ανοίγει τη συζήτηση γύρω από την ανάγκη για πέρασμα από τις νεωτερικές στις μεταμοντέρνες μεταφραστικές θεωρήσεις. Σημειώνει ότι το βασικό χαρακτηριστικό στις μεταμοντέρνες προσεγγίσεις της μετάφρασης είναι η ανάδειξη της *παρακειμενικής* λειτουργίας του κειμένου, η εξάρτηση της μετάφρασης από τις πραγματικές συνθήκες και τα ερμηνευτικά πλαίσια του λόγου. Επίσης υπογραμμίζει ότι *οι μεταλλαγές* που υφίσταται το πρωτότυπο στη μετάφραση δεν οφείλονται μόνον στις γραμματικές και άλλες διαφορές μεταξύ των δύο γλωσσών. Σχετίζονται και με τους νέους κανόνες και τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται μέσα από την συμπλοκή των δύο αυτών γλωσσών *κατά τη μεταφραστική διαδικασία*. Επισημαίνει ακόμη, ότι και πριν από αυτή οι δύο κοινότητες που εκπροσωπούν τις δύο αυτές γλώσσες *αποκωδικοποιούν* τα υπάρχοντα στοιχεία και δημιουργούν νέα, ουσιαστικά *επανερμηνεύουν* τα κείμενα. Έτσι δημιουργούν μια σχετική παράδοση που είναι δεδομένη κατά την έναρξη της μεταφραστικής διαδικασίας. Η J. Bankier αναφέρει χαρακτηριστικά:

Η συνήθης άποψη για την μετάφραση, είχε ως πρότυπο αυτό που ο Karl Popper αποκάλεσε «νοητική θεωρία του κουβά». Παίρνεις το «νόημα» από τη μια γλώσσα και το μεταφέρεις στην άλλη, χύνοντας κάμποση από την ποίηση στην πορεία. Το νόημα, όμως, δεν περνά άθικτο από άτομο σε άτομο, πόσο μάλλον από πολιτισμό σε πολιτισμό. Υπάρχει πάντοτε ερμηνεία. Τα κείμενα κωδικοποιούνται σε ένα ορισμένο περικείμενο στον πολιτισμό προέλευσης και κάθε αποκωδικοποίηση, είτε μετά από κάποιο χρονικό διάστημα στον ίδιο πολιτισμό ή σε ένα διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο, περιλαμβάνει πάντοτε ερμηνεία, δηλαδή μια ορισμένη παρέκκλιση του νοήματος, για την οποία ο μεταφραστής μπορεί να είναι ανυποψίαστος¹⁰.

⁹ J. Bankier. 2005, 144-152.

¹⁰ Βλ. J. Bankier. 2005, 145.

Με άλλα λόγια κατά την J. Bankier η μεταφορά ενός κειμένου από ένα σημασιολογικό σύστημα σε ένα άλλο καταδεικνύει ότι το πολιτισμικό περικείμενο υποτάσσει πάντοτε το κείμενο στις δικές του χρήσεις και το διαβάζει στο φως των δικών του προκαταλήψεων, παραδοχών και αξιών.

Η ερευνήτρια δεν σταματά βέβαια σε θεωρητικές μόνον αναφορές. Αντίθετα παραθέτει και ένα σχετικό παράδειγμα, την μετάφραση των Ο' για να επιβεβαιώσει τις θέσεις της¹¹.

2. Ο επόμενος μεταμοντέρνος θεωρητικός της μετάφρασης και ίσως ο σημαντικότερος είναι ο *Lawrence Venuti*. Αυτός σε μια σειρά από έργα του¹² διατύπωσε τη θέση ότι η μετάφραση συνεπάγεται πάντοτε μια βίαιη ανασυγκρότηση του ξένου κειμένου στη γλώσσα/πολιτισμό-στόχο, μια μείωση της γλωσσικής και πολιτισμικής διαφοράς, μια καθολική ιδιοποίηση ή οικειοποίησή του και εν τέλει μια στρεβλή εικόνα της πραγματικής του φύσης.

Συγκεκριμένα ο L. Venuti παραθέτοντας τη ρήση του R. Barthes, ότι «η μεταγλώσσα είναι τρομοκρατική»¹³, επεξηγεί ότι

...η μεταγλώσσα, ένας λόγος δεύτερης τάξης που έχει ως αντικείμενό του ένα αρχικό σύστημα σηματοδότησης, αποκαλύπτεται ότι έχει την τάση να ανάγει και να αποκλείει και έτσι μοιάζει με την τρομοκρατία, τη βίαιη δράση που είναι ταυτόχρονα έντονη και καταστροφική, που εκφοβίζει και εξαναγκάζει, συνήθως στην υπηρεσία κοινωνικών συμφερόντων και πολιτικών κινήτρων, συχνά υπό την αιγίδα του ορθού λόγου ή της αλήθειας¹⁴.

Κατά τον L. Venuti η μετάφραση παρουσιάζει ξένα κείμενα με νέο τρόπο, ουσιαστικά τα μειώνει και τα υποτιμά. Παράλληλα συντελεί στην υποτίμηση των πολιτισμών, από τους οποίους προέρχεται το υπό μετάφραση κείμενο και στη δημιουργία μιας σειράς αρνητικών κοινωνικών επακόλουθων, όπως οι φυλετικές διακρίσεις, η εθνικιστική βία, ο πόλεμος κ.ά. Γι' αυτό και θεωρεί ότι

...η μετάφραση είναι η βίαιη υποκατάσταση της γλωσσικής και πολιτισμικής διαφοράς του ξένου κειμένου με ένα κείμενο που έχει ως σκοπό να είναι κατανοητό στον αναγνώστη της γλώσσας-στόχου. Στόχος της μετάφρασης είναι να φέρει πίσω ένα πολιτισμικό «άλλο» ως ίδιο, αναγνωρίσιμο, ακόμη και οικείο. Και αυτός ο στόχος σχεδόν πάντοτε διακινδυνεύει να καταλήξει σε μια συνολική οικειοποίηση/εξημέρωση (domestication) του ξένου στοιχείου, συχνά σε ιδιαίτερα αυτό-αναφορικά έργα, όπου η

¹¹ Βλ. J. Bankier. 2005, 147-150.

¹² Βλ., μεταξύ άλλων, Lawrence Venuti. 1995. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London and New York: Routledge · του ίδιου. 1999. *The Scandals of Translation*. London and New York: Routledge · του ίδιου. 2005. «Η μετάφραση ως κοινωνική πρακτική ή η βία της μετάφρασης» (Translation as social practice, or, the violence of translation) Στο: Δ. Γούτου. 2005, 153.

¹³ L. Venuti. 2005. 153.

¹⁴ L. Venuti. 2005. 153.

μετάφραση εξυπηρετεί την ιμπεριαλιστική ιδιοποίηση ξένων πολιτισμών για εγγώριους πολιτισμικούς, οικονομικούς και πολιτικούς σκοπούς¹⁵.

Ο L. Venuti στην προσπάθειά του να οριοθετήσει την μετάφραση επικαλείται και τη βοήθεια του ρομαντικού θεολόγου και φιλοσόφου Friedrich Schleiermacher, ο οποίος αναφερόμενος στις διάφορες μεθόδους της μετάφρασης υποστήριξε ότι υπάρχουν μόνον δύο. Στη μια ο μεταφραστής δεν ενοχλεί τον συγγραφέα, αλλά μετακινεί τον αναγνώστη προς το μέρος του, όσο αυτό είναι δυνατόν, στην άλλη ο μεταφραστής αφήνει ήσυχο τον αναγνώστη και μετακινεί τον συγγραφέα προς το μέρος του¹⁶.

Η παραπάνω θέση του F. Schleiermacher ώθησε τον L. Venuti να διαμορφώσει την άποψή του για τη μετάφραση. Έτσι περιέγραψε δύο μεθόδους προσέγγισης της μεταφραστικής διαδικασίας.

Η μια είναι η μέθοδος της *οικειοποίησης* (*domestication*), σύμφωνα με την οποία οι μεταφραστές έλκουν τον συγγραφέα του ξένου κειμένου και το ίδιο το κείμενο προς το μέρος τους προς την πατρίδα τους, δηλαδή το οικειοποιούνται¹⁷. Ο Βαγγέλης Μπιτσώρης σχολιάζοντας την προτεινόμενη από τον L. Venuti οικειοποιητική μεταφραστική μέθοδο παρατηρεί:

η...μεταφραστική αυτή μέθοδος εμφανίζεται να ιδιοποιείται ανενδοίαστα το ξένο κείμενο, ισοπεδώνοντας τα σημάδια που μαρτυρούν την αλλότρια προέλευσή του · διαλύει την ετερότητα και τη διαφορά μέσα σε μιαν αυτάρεσκη αφομοιωτική ταυτότητα¹⁸.

Ο J. Venuti παραθέτει κατά την ανάλυσή του και παραδείγματα με μεταφραστές ή θεωρητικούς της μετάφρασης από διάφορες εποχές, οι οποίοι εφάρμοσαν την οικειοποιητική μεταφραστική μέθοδο στα έργα τους. Τέτοιοι είναι οι Sir John Denham και John Dryden του 17^{ου} αιώνα, οι οποίοι ασχολήθηκαν με τη μετάφραση της Αινειάδας του Βιργιλίου, ο John Hookham Frere, του 19^{ου} αιώνα, ο οποίος μετέφρασε τις κωμωδίες του Αριστοφάνη, αλλά και ο Eugene Nida, του 20^{ου} αιώνα, ο οποίος ασχολήθηκε με τη μετάφραση της Βίβλου. Ο L. Venuti θεωρεί ότι ο E. Nida και η θεωρία του περί εφαρμογής της «δυναμικής» ή «λειτουργικής ισοδυναμίας» κατά τη διαδικασία της μετάφρασης αποτελεί την κύρια έκφραση της στρατηγικής που

¹⁵ L. Venuti. 2005, 154.

¹⁶ Βλ. και R. Stolze. 2008, 27 · J. Lehmann. 2009. «Übersetzung-Übersetzen-Übersetzer. VI Literaturwissenschaftlich». Στο: O. Wischmeier (Hrg.). 2009. *Lexikon der Bibelhermeneutik. Begriffe – Methoden – Theorien – Konzepte*, 624.

¹⁷ Κατά τον Τάκη Κάγιαλη. 1998. «Η μετάφραση της ποίησης στον μοντερνισμό: Κέντρο και περιφέρεια». Στο: *Η γλώσσα της λογοτεχνίας και η γλώσσα της μετάφρασης*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. 1998, 6, η μεταφραστική αυτή μέθοδος ή τάση ονομάζεται και «εθνοκεντρική» και εισήχθηκε για πρώτη φορά από τον Antoine Berman.

¹⁸ Βαγγέλης Μπιτσώρης. 1996. «Από τη μια γλώσσα στην άλλη: ιδιοποίηση και ξενισμός». Στο: *Η Ελληνική Γλώσσα στη Διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση. Γλωσσικός Πλουραλισμός και Γλωσσοεθνοκεντρισμός*. Αθήνα: Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης. 57-67, ιδιαίτερα 61.

κυριαρχεί στη θεωρία και πράξη της αγγλόφωνης μετάφρασης. Πρόκειται, όπως λέει

«για τη στρατηγική του ρέοντος λόγου που είναι ικανή όχι μόνον να επιτελεί την εθνοκεντρική βία της οικειοποίησης αλλά επίσης να αποκρύπτει τη βία αυτή δημιουργώντας την ψευδαίσθηση της διαύγειας»¹⁹.

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι ο L. Venuti θεωρεί ότι μερικές από τις ελάχιστες εξαιρέσεις στην οικειοποιητική στρατηγική της Αγγλόφωνης μετάφρασης αποτελούν «τα βικτωριανά προγράμματα του εξαρχαϊσμού ή τα σύγχρονα πειράματα του Ezra Pound και του Luis Zukofsky»²⁰.

Η άλλη μεταφραστική μέθοδος που προτείνει ο L. Venuti είναι η μέθοδος του *ξενισμού* (*foreignizing*)²¹, με την οποία ο αναγνώστης ταξιδεύει στο εξωτερικό, προς το ξένο υπό μετάφραση κείμενο, και έτσι καταγράφει τις γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητές του²². Ο L. Venuti θεωρεί την ξενισμική μετάφραση ως την πλέον ενδεδειγμένη και τονίζει ότι το πλεονέκτημά της έγκειται στην ικανότητά της να αναδεικνύει την διαφορετικότητα του υπό μετάφραση κειμένου με το να παραβιάζει τους πολιτισμικούς κώδικες στη γλώσσα-στόχο²³. Επίσης επισημαίνει ότι δεν επιλέγει την ξενισμική μετάφραση για να καταξιώσει αδιάκριτα κάθε ξένο πολιτισμό ή για να απολυτοποιήσει ως αξία την έννοια της ξενικότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

Πράγματι το ξένο κείμενο γίνεται προνομιούχο σε μια ξενισμική μετάφραση μόνο στο βαθμό που καθιστά δυνατή μια ρήξη με τις πολιτισμικές αξίες της γλώσσας-στόχου, ώστε η αξία τους να είναι πάντοτε στρατηγικής σημασίας και εξαρτώμενη από το πολιτισμικό μόρφωμα στο οποίο μεταφράζεται. Στόχος μου δεν είναι να κάνω το ξένο ουσιώδες, αλλά να αντισταθώ στον εθνοκεντρισμό και το ρατσισμό, τον πολιτισμικό ναρκισσισμό και τον ιμπεριαλισμό προς όφελος δημοκρατικών γεωπολιτικών σχέσεων. Για αυτό το λόγο το πρόγραμμά μου αποτελεί την επεξεργασία θεωρητικών, κριτικών και κειμενικών μέσων, με τα οποία η μετάφραση μπορεί να μελετηθεί και να ασκηθεί ως πεδίο διαφοράς και όχι ομοιογένειας που τη χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό σήμερα. Όταν αναγνωριστεί η βία της

¹⁹ L. Venuti. 2005, 162. Για την κριτική αυτή στον Nida βλ., μεταξύ άλλων, L. Venuti. 2005. 162-165 · του ίδιου. 1995, 20-22. 117. Επιγραμματικά βλ. και R. L. Rohrbaugh. 2008, 11-13. Για παραδείγματα οικειοποιητικής μετάφρασης της Βίβλου βλ. και R. L. Rohrbaugh. 2008, 16-20, ο οποίος ασχολείται με την οικειοποιητική προσέγγιση των Ιω 1,47-48 · Mt 1,18 · Ιω 8,15.

²⁰ Για το θέμα αυτό βλ. και τις ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις του Τ. Κάγιαλη. 1998, για τα έργα των μεταφραστών της βικτωριανής περιόδου αλλά και του E. Pound.

²¹ Κατά τον Τ. Κάγιαλη. 1998, 6 η μεταφραστική αυτή μέθοδος ονομάζεται και «φιλόξενη» ή «ξενότροπη».

²² Για τις θέσεις του L. Venuti βλ., μεταξύ άλλων, L. Venuti. 1995 · του ίδιου. 2005, 155-157.

²³ L. Venuti. 2005, 156.

μετάφρασης, οι επιλογές που ανοίγονται στους συγγραφείς και τους αναγνώστες των μεταφρασμένων κειμένων γίνονται ξεκάθαρες – όσο δύσκολο κι αν είναι να τις ακολουθήσουν²⁴.

Η ξενισμική μέθοδος μετάφρασης, εξαιτίας της συμβολής της στην προβολή της ταυτότητας των ξένων κειμένων και στην ανάδειξη των μειονεκτημάτων της οικειοποιητικής ή εθνοκεντρικής μετάφρασης, έγινε δεκτή με θετικά σχόλια από τους θεωρητικούς της μετάφρασης. Αξιοπρόσεκτα είναι όσα αναφέρει ο Β. Μπιτσώρης σχετικά με τη μέθοδο αυτή:

Η δεύτερη (μεταφραστική) στάση (που συστήνεται ως «κατ' εξοχήν ηθική») αποφεύγει την ιδιοποίηση, την καταλυτική αφομοίωση και εξαφάνιση [...] των ξένων στοιχείων του πρωτοτύπου...επομένως φιλοξενεί την ετερότητά του, χωρίς να το προσεταιρίζεται και να το αφομοιώνει. Προϊόν της φιλόξενης ή ξενότροπης μεθόδου είναι μια μετάφραση παράξενη, παράδοξα και αξιόπιστα όμορφη, μια μετάφραση που εκπλήσσει, παραξενεύει, έχει παράξενη όψη²⁵.

Ακόμη πρέπει να σημειώσουμε ότι η ξενισμική μέθοδος μετάφρασης θεωρήθηκε από πολλούς ερευνητές της Βίβλου, όπως ο R. L. Rohrbach, ως η πλέον ενδεδειγμένη και για την μετάφραση συγκεκριμένων χωρίων της Βίβλου²⁶.

Ωστόσο οι θέσεις περί οικειοποιητικής και ξενισμικής μετάφρασης δεν παρέμειναν στο απυρόβλητο της κριτικής. Έτσι, θεωρήθηκε ότι οι ιδεολογικές αξιώσεις που επενδύονται στην ξενισμική μετάφραση, όπως ότι αυτή μπορεί να είναι μια μορφή αντίστασης στον εθνοκεντρισμό και τον ρατσισμό, τον πολιτισμικό ναρκισσισμό και τον ιμπεριαλισμό, και να προάγει τις δημοκρατικές γεωπολιτικές σχέσεις, κάποτε αγγίζουν τα όρια του κωμικού²⁷. Επίσης επισημάνθηκε ότι τέτοιου είδους απόπειρες εντοπισμού και υπέρβασης του εθνοκεντρισμού στη λογοτεχνία συχνά δεν βασίζονται στην έρευνα των πραγματικών δεδομένων, αλλά έχουν ελατήρια ιδεολογικά-πολιτικά και μπορούν να οφείλονται όχι μόνον στις πλουραλιστικές προθέσεις της θεωρίας του ξενισμού, αλλά και αλλού, όπως στον αποικιοκρατικό εξωτισμό²⁸. Τέλος τονίστηκε ότι, όταν

²⁴ L. Venuti. 2005, 173.

²⁵ Β. Μπιτσώρης. 1996. 63, 65, 66.

²⁶ Βλ. R. L. Rohrbach. 2008, 20-24, όπου και ξενισμική μετάφραση του Λκ 1,36.

²⁷ Έτσι ο Τ. Κάγιαλης. 1998, 6.

²⁸ Η κριτική αυτή τεκμηριώνεται από τον Τ. Κάγιαλη. 1998, 5-6, μέσα από την εξέταση της μεταφραστικής μεθόδου του ποιητή Ε. Πάουντ. Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τ. Κάγιαλης:

Η μεταφραστική πρακτική του Πάουντ είναι υποδειγματικά «ξενότροπη (= ξενισμική)». Ο ποιητής ασφαλώς δεν αποσιωπά τις ιδιαιτερότητες του «ξένου», ούτε επιχειρεί να το προσαρμόσει στους ισχύοντες εκφραστικούς κώδικες της αγγλοσαξονικής ποιητικής παράδοσης. Αντιθέτως, προβάλλει την «ετερότητα» και εισάγει ανοίκειους ρυθμούς και αρχαϊκούς

λαμβάνονται υπόψη τα δεδομένα της αποικιοκρατικής παράδοσης κατά την ανάπτυξη των διαπολιτισμικών σχέσεων, τότε η απαίτηση της «ξενισμικής» μεταφραστικής θεωρίας να συνδεθεί με την ηθική και να εκληφθεί ως έγκυρο ιδεολογικό μεταφραστικό πρότυπο χαρακτηρίζεται ως τουλάχιστον ανιστόρητη. Το πρόβλημα, τονίζεται, είναι πιο σύνθετο²⁹.

3. Οι παραπάνω θέσεις του L. Venuti κατά της ιμπεριαλιστικής οικειοποιητικής μετάφρασης και υπέρ της ξενισμικής, ώθησαν τον *Douglas Robinson*, να διατυπώσει τη δική του θεωρία περί του *μέσου όρου*³⁰ και της *μετάφρασης ως μέλους-φαντάσματος*.

Συγκεκριμένα ο D. Robinson αμφισβητεί την μανιχαϊκού τύπου διάκριση ανάμεσα σε οικειοποίηση και ξενισμό και υποστηρίζει ότι ο νέος αυτός, μεταμοντέρνος πλέον, δυϊσμός εντάσσεται σε μια λογική που αποκλείει το *μέσο όρο*, υποστηρίζοντας ότι οτιδήποτε *είναι B δεν είναι A* και *οτιδήποτε είναι A δεν είναι B*. Ο αποκλεισμός του ενδιαμέσου μέσα από το δίπολο αυτό - ας υπενθυμίσουμε ότι το δίπολο αυτό υφίσταται και πριν το μεταμοντερνισμό με τη μορφή της κατά γράμμα ή ελεύθερης μετάφρασης - οδηγεί κάποιον στο εξής δίλημμα: είτε ν' αποδεχθεί ως μόνη λύση την οικειοποιητική μετάφραση, όπου το κείμενο υποτάσσεται στη δομή της γλώσσας-στόχου και τότε είναι κατά τον L. Venuti ρέον και αφανές, είτε να υιοθετήσει την ξενισμική μετάφραση, οπότε το κείμενο προσκολλάται στην παραδοξότητα και στην τραχύτητα του πρωτοτύπου.

Οι *μέσοι όροι* όμως, που επικαλείται ο D. Robinson, είναι ταυτόχρονα ιδιοποιητικοί και αφομοιωτικοί. Δηλαδή ιδιοποιούνται κατά τη μετάφραση από το κείμενο-πηγή ξένα στοιχεία και στη συνέχεια τα αφομοιώνουν και τα διαμορφώνουν έτσι, ώστε να φαίνονται οικεία στον πολιτισμό της γλώσσας-στόχου και στην γλώσσα-στόχο, χωρίς όμως να παρεμβαίνουν τόσο, ώστε να λειαινούν παραμορφωτικά το υπό μετάφραση κείμενο³¹.

ποιητικούς τρόπους, χωρίς να διστάσει να ασκήσει βία (όπως θα έλεγε ο Σεφέρης) στο ιδίωμα της σύγχρονης αγγλικής. Η μεταφραστική αυτή «ξενοτροπία (=ξενισμός)» ωστόσο, όπως επίσης είδαμε, δεν παραπέμπει στα αφιλόξενα αισθήματα και τις πλουραλιστικές προθέσεις που τις αποδίδει η θεωρία του «ξενισμού», αλλά στις αντιλήψεις του αποικιοκρατικού εξωτισμού...Μια βόλτα στο Παρίσι, τη Ρώμη, τη Νέα Υόρκη και σε οποιοδήποτε μητροπολιτικό μουσείο αρκεί για να διαπιστώσει κανείς ότι οι ισχυροί αποικιοκρατικοί πολιτισμοί εμπιστεύονται αρκετά τη δύναμή τους, ώστε να μην αγωνίζονται να ακυρώσουν τα διακριτικά γνωρίσματα του ξένου. Η προσάρτηση και η αφομοίωση του ξένου δεν στηρίζεται στην ισοπέδωση των ανοίκειων χαρακτηριστικών του, αλλά στην εμφατική προβολή τους (ως δειγμάτων του μητροπολιτικού πλούτου) και στην ελεύθερη χρήση τους.

²⁹ Βλ. αναλυτικά Τ. Κάγιαλη. 2005, 6, ο οποίος χωρίς να αμφισβητεί εντελώς την προσφορά της ξενισμικής μετάφρασης στην ανάδειξη των σχετικών προβλημάτων στο πλαίσιο της αποικιοκρατικής παράδοσης, τονίζει παράλληλα την ύπαρξη και άλλων τρόπων προσέγγισης του ξένου σε αυτές.

³⁰ Βλ. αναλυτικά Douglas Robinson. 2005. «Η μετάφραση ως μέλος-φάντασμα» (Translation as Phantom Limb). Στο: Δ. Γούτσος. 2005, 196-217.

³¹ Χαρακτηριστικά ο D. Robinson. 2005, 198, επικαλούμενος κείμενο του L. Venuti, που μιλά για τη λειτουργία των οικειοποιητικών και των ξενισμικών μεταφράσεων, επισημαίνει ότι οι μέσοι όροι δεν προσπαθούν κατά την μετάφραση να αποφύγουν τις γλωσσικές ανωμαλίες, όπως κάνουν οι οικειοποιητικές μεταφράσεις, δηλαδή

Τελικά ο D. Robinson υποστηρίζει ότι στη μετάφραση, ο μέσος όρος είναι μια ενδιαμέση περιοχή μεταξύ οικειοποίησης και ξενισμού, πλούσια σε εναλλακτικές πρακτικές και στρατηγικές, όπου σχηματίζεται μια δυναμική ολίσθηση μεταξύ παραδοξότητας ή τραχύτητας και οικειότητας ή ελεύθερης ροής.

Στην ουσία με τους μέσους όρους και με την ισορροπημένη κίνηση κατά τη μεταφραστική διαδικασία ανάμεσα στην στατική παραδοξότητα του ξένου, που επιφέρει η ξενισμική μετάφραση, και στην στατική οικειότητα, που προξενεί η οικειοποιητική μετάφραση, προκαλείται μια δημιουργική κινητικότητα ή ολίσθηση μέσα από την οποία διατηρείται η αίσθηση ετερότητας του πρωτοτύπου και δίδεται η δυνατότητα για την επίτευξη μιας οικειότητας με αυτό, μιας δημιουργικής πρόσληψης του κειμένου.

Με άλλα λόγια οι μέσοι όροι ανακαλύπτουν και κρατούν άσβεστο το απομεινάρι της φωτιάς μέσα στη στάχτη του πρωτοτύπου και με αυτό λαμπαδιάζουν τη μετάφραση.

Η παραπάνω λειτουργία των μέσων όρων περιγράφεται από τον D. Robinson με την ιατρική ορολογία, που αναφέρεται στο ιδιοδεκτικό φαινόμενο του *μέλους-φαντάσματος* και την προσθετική τεχνητών μελών. Σημειώνουμε εδώ ότι τα παραπάνω σχετίζονται με την *ιδιοδεκτικότητα* ή *ιδιοδεκτική αίσθηση*³², γνωστή και ως *έκτη αίσθηση*, που είναι η δυνατότητα που έχει το Κεντρικό Νευρικό Σύστημα να φέρνει σε επαφή και να συντονίζει τα διάφορα τμήματα του σώματος μεταξύ τους. Στην ουσία ο άνθρωπος έχει με την ιδιοδεκτικότητα την αίσθηση ότι καθένα από τα μέλη του είναι δικά του, του ανήκουν.

Συγκεκριμένα ο D. Robinson³³, στηριζόμενος σε σχετικά ιατρικά πορίσματα και σε προσωπικές αναφορές ασθενών αναφέρεται στο παράξενο ιδιοδεκτικό φαινόμενο του *μέλους-φαντάσματος*. Αυτό είναι η ανάμνηση ενός μέλους του σώματος, συνήθως ενός άκρου, που επιμένει στην ύπαρξή του για πολλούς μήνες ή και χρόνια μετά την απώλειά του. Επίσης ο ερευνητής επισημαίνει ένα ακόμη παράξενο ιατρικό φαινόμενο, κατά το οποίο κανένας ακρωτηριασμένος με τεχνητό κάτω άκρο δεν μπορεί να περπατήσει ικανοποιητικά με αυτό, ωστόσο η εικόνα του σώματος, δηλαδή το μέλος-φάντασμα, ενσωματωθεί σε αυτό. Ο D. Robinson αξιοποιεί το παραπάνω ιατρικό φαινόμενο για να μιλήσει και να περιγράψει τι είναι η μετάφραση. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

Αν θεωρήσουμε αυτό, προσωρινά, ως μια μεταφορά για τη μετάφραση, η μετάφραση θα μπορούσε να είναι ο προσθετικός

...[δεν] ακολουθούν γραμμική σύνταξη, μονοφωνικό νόημα ή ελεγχόμενη αμφισημία...[Δεν] αποφεύγουν μη φυσικές δομές, την πολυσημία, τον αρχαϊσμό, την τεχνική γλώσσα, απότομες μεταβολές στον τόνο ή την έκφραση, έντονη ρυθμική κανονικότητα ή επαναλήψεις φθόγων...

³² Η ιδιοδεκτικότητα γνωστή και ως έκτη αίσθηση, είναι η δυνατότητα που έχει το Κεντρικό Νευρικό Σύστημα να φέρνει σε επαφή και να συντονίζει τα διάφορα τμήματα του σώματος μεταξύ τους.

³³ D. Robinson. 2005, 202.

μηχανισμός – μια τεχνητή, μηχανική επινόηση σχεδιασμένη για να αντικαταστήσει ένα κείμενο-άκρο που «χάθηκε» μέσω της αδυναμίας του αναγνώστη της γλώσσας –στόχου να διαβάσει το κείμενο στη γλώσσα του πρωτοτύπου. Ένας μηχανισμός που μπορεί να τον αισθανόμαστε πραγματικό, εγγώριο, αρκετά συνετό για να «περπατήσουμε» με αυτόν ή να ζήσουμε μαζί του, μόνον όταν ένα ιδιοδεκτικό φάντασμα ενσωματωθεί σε αυτόν³⁴.

Την ενεργοποίηση του ιδιοδεκτικού αυτού «κειμενικού» φαντάσματος, που έχει απομείνει από το πρωτότυπο κατά την διαδικασία της μετάφρασης, επιτελούν οι μέσοι όροι.

Η λειτουργία βέβαια αυτή των μέσων όρων, δηλαδή η ενεργοποίηση του ιδιοδεκτικού *κειμενικού-φαντάσματος* και η αίσθηση της οικειότητας από την πλευρά του αναγνώστη, είτε αυτός είναι άτομο είτε ομάδα ατόμων είτε πολιτισμός, αφορά κάθε κείμενο, άσχετα αν αυτό είναι πρωτότυπο ή μετάφρασμα, οικειοποιημένο ή ξενισμικό, ευανάγνωστο ή δυσανάγνωστο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο D. Robinson:

ένα κείμενο που δεν είναι φορτισμένο με αυτή την αισθητή εμπειρία...μοιάζει με το σώμα της ασθενούς Χριστίνας που εξαιτίας μια βλάβης στις ιδιοδεκτικές ίνες δεν μπορούσε να αισθανθεί το ίδιο της το σώμα³⁵.

Κάθε μετάφραση λοιπόν, σύμφωνα με D. Robinson, προϋποθέτει ένα ιδιοδεκτικό «φάντασμα», που προστίθεται σαν ένα τεχνικό μέλος στο κείμενο, μια ψευδαίσθηση του «ἀνήκειν» είτε από τη σκοπιά του συγγραφέα είτε από τη σκοπιά του μεταφραστή είτε από τη σκοπιά του αναγνώστη. Επίσης τονίζει ότι η αφάνεια του μεταφραστή (σύμφωνα με την ορολογία του Venuti), με τις ενσωματωμένες και καλά κρυμμένες σε αυτή ιδεολογίες προέρχεται από ένα τέτοιο φάντασμα και ότι είναι αμφίβολο αν μπορεί κανείς ν' απαλλαγεί εντελώς από την απαραίτητη ιδιοδεκτική αίσθηση που συνοδεύει κάθε μετάφραση.

ΟΙ παραπάνω θέσεις του D. Robinson, που δεν είναι βέβαια αψεγάδιαστες και που αναπτύχθηκαν με τη βοήθεια μεταφορών από την ιατρική επιστήμη, βοήθησαν στην προσέγγιση της μεταμοντέρνας αντίληψης για την μετάφραση. Κυρίως η άποψη του ερευνητή περί του υγιούς *μέσου όρου* που παρεμβαίνει μεταξύ της οικειοποίησης και του ξενισμού βοηθά να φανούν τόσο τα πλεονεκτήματα όσο και τα μειονεκτήματα των δύο αυτών τοποθετήσεων.

Κλείνουμε με τα λόγια του D. Robinson:

Το θέμα είναι, δεν μπορώ να καταλάβω πως είναι δυνατόν να δούμε οτιδήποτε παρά μόνο με τα δικά μας μάτια· πως αλλιώς μπορούμε ν' αντιμετωπίσουμε τον κόσμο παρά μόνο με τα σώματά μας; Η περιπλοκή και διεύρυνση της πολιτισμικής ιδιοδεκτικής μας αίσθησης, μέσα από την αλληλεπίδραση με άλλα σώματα, άλλες φωνές, άλλα κείμενα, μπορεί και σχεδόν πάντα καταφέρνει να μας

³⁴ D. Robinson. 2005, 203.

³⁵ D. Robinson. 2005, 203, 201.

σπρώχνει πέρα από τον αυτισμό, που είναι ο απόλυτος αποκλεισμός κάθε εξωτερικού ερεθίσματος. Το αντίθετο του αυτισμού είναι η ανεξέλεγκτη κατακυρίαση ενός εαυτού που πνίγεται ή πνίγηκε στην ετερότητα και η ιατρική λέξη που περιγράφει την κατάσταση αυτή είναι «σχιζοφρένεια». Ο υγιής μέσος όρος που αποκλείεται από αυτά τα παθολογικά άκρα, ο μέσος όρος στον οποίο ζούμε τις ζωές μας οι περισσότεροι συνεπάγεται μια ρευστή αλλά επίμονη κίνηση του εαυτού μας σε μια ανταπόκριση που τον βάζει στη θέση των άλλων, καθώς και στο να πρέπει να προσαρμοστούμε στις κινήσεις των άλλων προς το μέρος μας³⁶.

Συνοψίζοντας τις παραπάνω θέσεις των τριών μεταμοντέρνων θεωρητικών για τη μετάφραση βλέπουμε ότι αυτοί:

α. Ασκοούν κριτική στο νεωτερικό και μανιχαϊστικού χαρακτήρα δίλημμα: κατά λέξη μετάφραση ή νοηματική μετάφραση

β. Αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα και αυτονομία της μετάφρασης και απορρίπτουν τον χαρακτηρισμό της ως αντιτύπου του ιδεατού πρωτοτύπου.

γ. Τονίζουν ότι οι συγκεκριμένες επιλογές του μεταφραστή υπαγορεύονται από συγκεκριμένες παρακειμενικές ιδεολογικές, πολιτισμικές και πολιτικές τοποθετήσεις.

δ. Τονίζουν την ανάγκη να δοθεί περισσότερη προσοχή προς την ξενισμική μετάφραση, για ν' αποφευχθεί μέσα από την μετάφραση η βίαιη ανασυγκρότηση του ξένου κειμένου στη γλώσσα/πολιτισμό-στόχο, όπως κινδυνεύει να γίνει με την οικειοποιητική μετάφραση.

ε. Ταυτόχρονα επισημαίνουν ότι ο αναγνώστης, που είναι ο τελικός αποδέκτης μιας μετάφρασης, πρέπει να είναι σε θέση να προσεγγίσει και να προσλάβει τη μετάφραση μέσα από όλα εκείνα τα στοιχεία που διαθέτει και που χαρακτηρίζουν την ιδιοδεκτική του αίσθηση.

στ. Η προαναφερθείσα πρόσληψη από τον αναγνώστη της μετάφρασης επιτυγχάνεται με τη βοήθεια του μέσου όρου, όπου αποφεύγεται από τη μια μεριά η τραχύτητα και ο απομονωτισμός της ξενισμικής μετάφρασης και από την άλλη η ομαλότητα της ροής και η αλλοτρίωση της οικειοποιητικής μετάφρασης.

III

Η εφαρμογή

Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να εφαρμόσουμε τις παραπάνω θεωρίες στη μετάφραση των όρων «πρεσβύτερος», «πρεσβύτεροι» στα χωρία Β' Ιω 1, Γ' Ιω 1 και Απ 4,4.

1. Ο όρος «ο πρεσβύτερος» στα Β' Ιω 1 & Γ' Ιω 1

³⁶ D. Robinson. 2005, 216.

Ο αποστολέας των Επιστολών Β' και Γ' Ιω αυτοαποκαλείται ως «ὁ πρεσβύτερος». Σύμφωνα με τον Σ. Αγουρίδη³⁷ ο όρος αυτός μπορεί να σημαίνει: α) τον προβεβηκότα κατά την ηλικία, β) αυτόν που ασκεί διδακτικό ή διοικητικό έργο στην ιουδαϊκή συναγωγή ή στην χριστιανική τοπική εκκλησία, γ) το μέλος της ομάδας εκείνης των ανδρών, που παρακολούθησαν τους Αποστόλους, υπήρξαν μαθητές τους και θεωρήθηκαν ότι εκπροσωπούν την παράδοσή τους και έτσι ονομάστηκαν «πρεσβύτεροι». Η τελευταία εξήγηση προκύπτει από τον συνδυασμό δύο μαρτυριών, από τις οποίες η μια διασώζεται από τον Ευσέβιο Καισαρείας³⁸ και αναφέρεται στον Παπία, ο οποίος κάνει λόγο για την ύπαρξη δύο ανδρών με την ονομασία Ιωάννης. Η άλλη μαρτυρία μας παρατίθεται από τον Ειρηναίο,³⁹ και κάνει λόγο για ομάδα ανδρών, μαθητών των αποστόλων. Ο Σ. Αγουρίδης, απορρίπτει και τις παραπάνω θέσεις και, ενώ αμφισβητεί την αξιοπιστία της μαρτυρίας του Παπία, εντούτοις θεωρεί ότι:

Ο «πρεσβύτερος»...της προ ημών επιστολής ήτο μεγάλης αυθεντίας και κύρους ηγέτης, ήτο απόστολος, χωρίς να αποκλείεται εκ του περιεχομένου του όρου η έννοια της προβεβηκυίας ηλικίας, αφού η παράδοσις διέσωσεν ότι ο Ιωάννης ο απόστολος έζησεν εν Μικρά Ασία μέχρι των χρόνων του Τραϊανού (98-117 μ.Χ.)⁴⁰.

Θα πρέπει βέβαια να γίνει αποδεκτό ότι το «σκοτεινόν» κατά τον Σ. Αγουρίδη⁴¹ χωρίο του Παπία δικαιολογεί την παραπάνω θέση, αφού ο Παπίας και τους αποστόλους αποκαλεί «πρεσβυτέρους» και την ύπαρξη του πρεσβυτέρου Ιωάννη αναφέρει, τον οποίο όμως χαρακτηρίζει ως μαθητή του Ιησού και όχι ως απόστολο. Επίσης θα πρέπει να σημειωθούν οι παρατηρήσεις του Ευσεβίου για το θέμα, ο οποίος μετά την παράθεση του σχετικού χωρίου του Παπία υπογραμμίζει την αναφορά από αυτόν δύο ατόμων με την ονομασία «Ιωάννης». Ακριβέστερα ο Παπίας αναφέρει ότι το ένα άτομο είναι ο Ιωάννης, τον οποίο συμπεριλαμβάνει στους πρεσβυτέρους Ανδρέα, Πέτρο, Θωμά και τους άλλους που τους αποκαλεί μαθητές του Κυρίου, και τους οποίους ο Ευσέβιος, όπως και εμείς, τους εννοούμε ως αποστόλους. Ο Παπίας αναφέρει επίσης ότι το άλλο άτομο με το όνομα «Ιωάννης» είναι ο πρεσβύτερος Ιωάννης, τον οποίο όμως χαρακτηρίζει ως μαθητή του Ιησού και τον κατονομάζει μετά τον Αριστίωνα, έναν άλλον, κατά τον Παπία, μαθητή του Κυρίου.

Η παραπάνω προσεκτική ερμηνευτική σημείωση του Ευσεβίου για το χωρίο του Παπία, όντως δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό του ως «σκοτεινόν» χωρίο. Παράλληλα μας προδιαθέτει για μια εκ νέου

³⁷ Σ. Αγουρίδη. 1973. *Υπόμνημα εις τας Α', Β' και Γ' Επιστολάς του Αποστόλου Ιωάννου*. Αθήναι. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, 244.

³⁸ Ευσέβιου Καισαρείας. 1967. *Εκκλησιαστική Ιστορία*. Paris. Έκδ.: G. Bardy. Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique* (SC 31,41,55). Τόμ. III, 39,3.

³⁹ Ειρηναίου Λυώνος. 1974-1987. *Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως* (*Adversus haereses*). σε *Clavis patrum graecorum*, των M. Geerard / F. Glorie, Τόμ. V, 36.

⁴⁰ Σ. Αγουρίδη. 1973, 244.

⁴¹ Σ. Αγουρίδη. 1973, 244.

αξιολόγηση της αξιοπιστίας της εν λόγω μαρτυρίας. Χωρίς λοιπόν, να την αποκλείουμε, πρέπει να εξετάσουμε και άλλες λύσεις. Προς την κατεύθυνση αυτή θεωρούμε ότι θα μας βοηθήσουν οι σχετικές με το θέμα πληροφορίες των δύο επιστολών⁴².

Συγκεκριμένα:

1) Οι χαιρετισμοί του πρεσβυτέρου στα Β' Ιω 13 και Γ' Ιω 15⁴³ μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο συγγραφέας των Β' και Γ' Ιω συντάσσει και αποστέλλει τις επιστολές του μάλλον σε κοινότητες που δεν τις θεωρεί δικές του.

2) Επίσης αξιοπρόσεκτο είναι ότι ο συγγραφέας των δύο επιστολών ξεκινά με τις φράσεις: «Ο πρεσβύτερος ἐκλεκτῇ κυρία καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς» (Β' Ιω 1) και «Ο πρεσβύτερος Γαίῳ τῷ ἀγαπητῷ...» (Γ' Ιω 1) χωρίς ν' αναφέρει το όνομά του ούτε το όνομα κάποιας τοπικής εκκλησίας. Τα παραπάνω μπορούν να μας οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι οι αναγνώστες των επιστολών υπολάμβαναν τον όρο “πρεσβύτερος” ως το κύριο όνομα του αποστολέα. Ακόμη, ότι αυτός δεν ήταν ένας από τους πρεσβυτέρους, τους υπεύθυνους για τις τοπικές χριστιανικές κοινότητες⁴⁴, αλλά ότι ήταν ο ηγέτης τους ή ότι είχε την μοναδική ή μια ξεχωριστή εξουσία σε περισσότερο της μιας τοπικές εκκλησίες. Αυτή η εξουσία του παρείχε και το δικαίωμα ν'

⁴² Για το όλο θέμα βλ., μεταξύ άλλων, την κλασική πλέον μελέτη του M. Hengel. 1993. *Die Johanneische Frage*. Tübingen: Mohr Siebeck. · P. Trebilco. 2004/2008. *The Early Christians in Ephesus from Paul to Ignatius*. Michigan / Cambridge, UK: Wm. B. Eerdmans / Grand Rapids · J. Lieu. 1986. *The Second and Third Epistles of John: History and Background*. *Studies of the New Testament and its World*. Edinburgh: T & T Clark. · B. Τζέροπου. 2009. *Το ιωάννειο πρόβλημα. Συμβολή στη μελέτη της ιωάννειας γραμματείας*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναρά. Από τα πολλά ξενόγλωσσα υπομνήματα βλ. R. Bultmann. 1969. *Die drei Johannesbriefe*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht · R. E. Brown. 1982. *The Epistles of John*. New York: Doubleday · G. Strecker. 1989. *Die Johannesbriefe*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht · F. Vouga. 1990. *Die Johannesbriefe*. Tübingen: Mohr Siebeck · H.-J. Klauck. 1992. *Der zweite und dritte Johannesbrief*. Neukirchen-Vluyn: Benziger Verlag / Neukirchener Verlag · W. Vogler. 1993. *Die Briefe des Johannes*. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt · J. Beutler. 2000. *Die Johannesbriefe*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet · J. Painter. 2002. *1, 2 and 3 John*. Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press · R. W. Yarbrough. 2008. *1-3 John*. Michigan: Baker Academic · J. Lieu. 2008. *I, II, & III John. A Commentary*. Louisville – London: Westminster John Knox Press · U. Schnelle. 2010a. *Die Johannesbriefe*. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt. Βλ. και J. Lieu. 1991/1997. *The Theology of the Johannine Epistles*. Cambridge: Cambridge University Press · X. Ατματζίδη. 2010α. «Η εκλεκτή Κυρία στο Β' Ιω 1. Η αντί-γλώσσα της επιστολής και οι εκκλησιολογικές της προεκτάσεις». Στο: του ίδιου. *Κριτικές αναγνώσεις των βιβλικών κειμένων. Ερευνητικές επισκέψεις σε βιβλικά τοπία*. Τόμος Α'. Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναράς, 299-332.

⁴³ Β' Ιω 13: “Ἀσπάζεται σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς” · Γ' Ιω 15: “εἰρήνη σοι. ἀσπάζονται σε οἱ φίλοι. ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα”.

⁴⁴ Έτσι, μεταξύ άλλων, J. Lieu. 1986, 53 · της ίδιας. 1991, 9. Γενικά για τους πρεσβυτέρους και την λειτουργία τους στην πρωτοχριστιανική εποχή, βλ. μεταξύ άλλων, G. Bornkamm. 1990. «πρέσβυς κ.λπ.». Στο: *ThWNT VI*. 651-680 · J. Rohde. 1992. «πρεσβύτερος». Στο: *EWNT III*. 356-359 · L. Coenen. 2005. Στο: *TBNT*, 1154-1167 · F. Grüsemann / M. Öhler. 2009. «Älteste». Στο: F. Grüsemann / K. Hungar / C. Jansen / R. Kessler / L. Schottroff (Hg.). 2009. *Sozialgeschichtliches Wörterbuch zur Bibel*. Gütersloh / Darmstadt: Güterloher Verlaghaus / Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 10-11. D. Magnino. 1996. «Alter». Στο: H. Cancik / H. Schneider (Hg.). 1996. *Der Neue Pauli (DNP) Enzyklopädie der Antike*. Stuttgart / Weimar: Verlag J. B. Metzler. Tom 1, 555-560.

απευθύνεται τη μια φορά στην αδελφή εκκλησία, την οποία αποκαλεί «ἐκλεκτή κυρία»⁴⁵ (Β' Ιω) και την άλλη φορά στην εκκλησία που σχετίζεται με τον Γάιο και τον Διοτρέφη (Γ' Ιω).

3) Ακόμη, παρατηρούμε ότι ο συγγραφέας των δύο επιστολών αυτοσυστήνεται ως «ο πρεσβύτερος» και με την «ιδιότητά» του αυτή συμβουλεύει και δίνει οδηγίες προς τους χριστιανούς-αποδέκτες των δύο επιστολών. Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο χαρακτηρισμός «πρεσβύτερος» εμπεριέχει ή τουλάχιστον υπαινίσσεται μια μορφή αυθεντίας⁴⁶. Επίσης παρατηρούμε ότι όλη η στάση αυτή του πρεσβυτέρου μαρτυρεί το κύρος και την αυθεντία του, που αναγνωρίζονται και πέραν των ορίων της δικής του κοινότητας.

4) Παράλληλα όμως παρατηρούμε την περιορισμένη δυνατότητα παρέμβασης του πρεσβυτέρου στα πράγματα των τοπικών χριστιανικών κοινοτήτων, τις οποίες υποτίθεται ότι εξουσίαζε. Αυτό συμπεραίνεται από όσα ο πρεσβύτερος με παράπονο εκφράζει στο Γ' Ιω 9. Εκεί απευθυνόμενος στον Γάιο τον πληροφορεί:

Ἐγραψά τι τῇ ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρέφης οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς⁴⁷

Από τον παραπάνω στίχο συνάγεται ότι ένας άλλος τοπικός ηγέτης, ο «φιλοπρωτεύων» Διοτρέφης, αμφισβητεί την εξουσία του πρεσβυτέρου και ότι η «εξουσία» του πρεσβυτέρου επί των τοπικών εκκλησιών, σύμφωνα με την δική του ομολογία, δεν είναι αδιαμφισβήτητη.

5) Επίσης, στο Γ' Ιω 9-10 αναφέρεται ότι ο Διοτρέφης, ο ηγέτης της τοπικής εκκλησίας προς την οποία απευθύνει την «τρίτη»⁴⁸ επιστολή του ο πρεσβύτερος, χαρακτηρίζεται ως «φιλοπρωτεύων» και όχι μόνον δεν φιλοξενεί τους περιοδεύοντες ιεραποστόλους και εμποδίζει και τους άλλους χριστιανούς της κοινότητάς του να τους φιλοξενήσουν, αλλά και τους εκδιώκει από την τοπική εκκλησία. Οι ενέργειες αυτές του Διοτρέφη φανερώνουν ότι η αυθεντία και το κύρος του πρεσβυτέρου δεν σχετίζονται με κάποιου είδους εξουσία που προβλέπεται από το τότε δικαιοκράτη εκκλησιαστικό σύστημα και έτσι δεν ισχύει *erga omnes*. Επίσης δείχνουν ότι ο Διοτρέφης κατέχει τουλάχιστον μια μορφή εξουσίας ανταγωνιστικής εκείνης του πρεσβυτέρου, που του παρέχει το δικαίωμα ν' αμφισβητεί την αυθεντία του πρεσβυτέρου. Η εξουσία του αυτή ενδεχομένως να είναι ή «συντεταγμένη», δηλαδή να προβλέπεται από διοικητικούς κανόνες της τότε τοπικής εκκλησίας ή να είναι κάποιου άλλου είδους εξουσία. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ότι διαθέτει και το κύρος και τη δύναμη

⁴⁵ Για το θέμα βλ. αναλυτικά Χ. Ατματζίδη. 2010, 299-332.

⁴⁶ Έτσι, μεταξύ άλλων, J. Lieu. 1991, 9.

⁴⁷ Βλ., μεταξύ άλλων, R. Bultmann. 1969. 98-100 · R. E. Brown. 1982. 649 · G. Strecker. 1989. 365-370 · F. Vouga. 1990. 91 · H.-J. Klauck. 1992. 98-110 · W. Vogler. 1993. 200-205 · J. Beutler. 2000. 180-183 · J. Painter. 2002. 372-378 · R. W. Yarbrough. 2008. 377-378 · J. Lieu. 2008. 274-278 · U. Schnelle. 2010a. 40-43.

⁴⁸ Για τη σειρά συγγραφής των τριών ιωάννείων επιστολών βλ., μεταξύ άλλων, R. E. Brown. 1982, 30-35 · H.-J. Klauck. 1992. 22-23 · U. Schnelle. 2010a, 8-19 · του ίδιου. 2010b. «Die Reihenfolge der johanneischen Schriften». Στο: *NTS* 57, 91-113.

ν' αμφισβητεί την εφαρμογή εντολών του πρεσβυτέρου στην υπό την δική του δικαιοδοσία εκκλησία.

6) Τέλος παρατηρούμε ότι ο πρεσβύτερος απευθύνεται προς τους πιστούς χρησιμοποιώντας εικόνες από την οικογένεια της ελληνορωμαϊκής εποχής. Παρομοιάζει τους πιστούς της τοπικής εκκλησίας ως τέκνα του (π.χ. Γ' Ιω 4) και έτσι τον εαυτό του ως πατέρα τους. Η μεταφορά αυτή είναι πολύ σημαντική, γιατί ήταν γνωστός σε όλους και ταυτόχρονα αποδεκτός από όλους κατά την ελληνορωμαϊκή εποχή ο προστατευτικός και κυριαρχικός ρόλος του πατέρα μέσα στον οίκο. Αυτά τα χαρακτηριστικά του *patris familiae* οικειοποιείται ο πρεσβύτερος, όχι ως βιολογικός πατέρας των πιστών αλλά ως ο πνευματικός τους πρόγονος. Έτσι προβάλλεται ζωηρότερα όλη η αυθεντία και το κύρος του, που είναι προσωποπαγή και αληθινά και απορρέουν από την ισχυρή προσωπικότητα του ίδιου του πρεσβυτέρου.

Αυτή η ιδιότητα του πρεσβυτέρου ως πνευματικού πατέρα τον «νομιμοποιεί» να συμβουλεύει και να διδάσκει τους πιστούς για θέματα αγάπης και αλήθειας (Β' Ιω 4-6), καθώς και για το πώς αυτοί πρέπει ν' αντιμετωπίσουν τους εμφανισθέντες «αιρετικούς», όπως τον αντίχριστο (Β' Ιω 7)⁴⁹.

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι στις δύο ιωάννειας επιστολές περιγράφονται δύο τύποι εκκλησιαστικής αυθεντίας και εξουσίας, που διαφέρουν από άλλους που εμφανίστηκαν στη συνέχεια.

Ο ένας είναι ο πνευματικός τύπος εξουσίας και αυθεντίας. Αυτός είναι μάλλον προσωποπαγής, δηλαδή συνδέεται στενά με την προσωπικότητα και το κύρος του ίδιου του φορέα του «αξιώματος», στην προκειμένη περίπτωση του αποκαλούμενου ως πρεσβυτέρου. Επομένως είναι αυτόφωτος και αυτοπροσδιοριζόμενος τύπος εξουσίας ή αυθεντίας. Ταυτόχρονα αυτός όμως δεν ισχύει *erga omnes*, ούτε διαθέτει μέσα επιβολής.

Ο άλλος τύπος εξουσίας και αυθεντίας είναι ο διοικητικός τύπος. Αυτός επίσης φαίνεται να σχετίζεται με την προσωπικότητα και το κύρος του ηγέτη, στην προκειμένη περίπτωση του Διοτρέφη, χωρίς όμως να είναι προσωποπαγής. Ακόμη το αντικείμενο της εξουσίας αυτής έχει περισσότερο διοικητικό και λιγότερο πνευματικό χαρακτήρα και τέλος, η έκταση άσκησής του περιορίζεται σε τοπικό επίπεδο, όπου όμως ισχύει *erga omnes*.

Οι δύο αυτοί πρωτοχριστιανικοί τύποι εκκλησιαστικής αυθεντίας και εξουσίας καθρεφτίζουν τις σχέσεις των μελών των τότε χριστιανικών κοινοτήτων και συνιστούν κάποια από τα αρχικά και πολύ σημαντικά στάδια διαμόρφωσης της εκκλησιαστικής εξουσίας και ιεραρχίας. Ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να ταυτιστούν με σημερινές μορφές της εκκλησιαστικής εξουσίας μπορούν όμως να

⁴⁹ Για το θέμα βλ., μεταξύ άλλων, Χ. Ατματζίδη. 2010β. «Οι εσχατολογικές αναφορές της Β' προς Θεσσαλονικείς επιστολής και των επιστολών του Ιωάννη για τον «υιό τῆς ἀνομίας» και τον «ἀντίχριστο» [Διακειμενική προσέγγιση]». Στο: του ίδιου. 2010. *Κριτικές αναγνώσεις των βιβλικών κειμένων. Ερευνητικές επισκέψεις σε βιβλικά τοπία*, Τόμος Α'. Βιβλική Βιβλιοθήκη 46. Θεσσαλονίκη Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, 333-371.

βοηθήσουν στην προσέγγιση της σημερινής πνευματικής και διοικητικής δομής της Εκκλησίας.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τη μετάφραση τέτοιων όρων απαιτείται ιδιαίτερη και προσεκτική αντιμετώπιση τους, ώστε ν' αποτραπούν ανιστόρητες μεταφράσεις.

2. Ο όρος «πρεσβύτεροι» στο Απ 4,4

Στο τέταρτο κεφάλαιο της Αποκάλυψης περιγράφεται, πώς ο συγγραφέας της συναρπάζεται από το Πνεύμα στον ουρανό και εκεί βλέπει κάποιον να κάθεται σε ένα θρόνο και γύρω του να κάθονται σε θρόνους είκοσι τέσσερις «πρεσβύτεροι» ντυμένοι με λευκά ρούχα και με χρυσά στεφάνια στο κεφάλι τους:

Καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου θρόνους εἴκοσι τέσσαρες, καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους εἴκοσι τέσσαρας πρεσβυτέρους καθημένους περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν στεφάνους χρυσοῦς

Στην έρευνα έγιναν πολλές προσπάθειες για την ταυτοποίηση των είκοσι τεσσάρων αυτών «πρεσβυτέρων», αλλά καμία λύση από αυτές που προτάθηκαν δεν είναι μέχρι σήμερα ευρύτερα αποδεκτή. Η μεγάλη δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ στην Π.Δ. και στην αποκαλυπτική Γραμματεία συναντούμε κείμενα που αναφέρονται στο κεντρικό θέμα της ουράνιας αυλής του Θεού⁵⁰, εντούτοις ούτε στην Π.Δ. ούτε στην ιουδαϊκή παράδοση ούτε στην πρωτοχριστιανική παράδοση βρίσκουμε κάποιο κείμενο που να παρουσιάζει τον Θεό να περιβάλλεται στην ουράνια αυλή του από είκοσι τέσσερις «πρεσβυτέρους». Γι' αυτό στην έρευνα θεωρείται πιθανόν ότι ο ίδιος ο Ιωάννης δημιούργησε τη σκηνή αυτή⁵¹.

Παρακάτω παραθέτουμε τις γνωστές σε μας λύσεις που προτάθηκαν για την ταυτοποίηση των είκοσι τεσσάρων «πρεσβυτέρων». Έτσι θεωρήθηκε, μεταξύ των άλλων, ότι η παράσταση των είκοσι τεσσάρων πρεσβυτέρων συνδέεται⁵²:

1) *Με τις 24 ιερατικές τάξεις* που περιγράφονται στα Α' Χρ (ή (Παρ Α') 23,6 · 24,7-18. Με την προτεινόμενη αυτή λύση, που θεωρείται και η πιο αξιόπιστη⁵³ επιλύονται πολλά προβλήματα, αλλά παράλληλα δεν εξηγείται πειστικά, πώς στο Απ 5,8 οι πρεσβύτεροι ασκούν μη ιερατικά καθήκοντα, με το να κρατούν κιθάρες και χρυσά θυμιάματα.

2) *Με τις 24 τάξεις των ψαλτών*, που θα εξήγγειλαν τις βουλές του Θεού με συνοδεία από κιθάρες, άρπες, και κύμβαλα (Α' Χρ [Παρ Α'] 25,1-31). Οι αναφερόμενοι όμως ως ψάλτες στην Π.Δ. δεν διαθέτουν και τις άλλες ιερατικές αρμοδιότητες των πρεσβυτέρων, που

⁵⁰ Π.χ. στα Ψ 88 (ΜΚ),7 · Ιώβ 1,6 · Δαν 7,9-10 · Α' Ενώχ 47,2-3.

⁵¹ Έτσι, μεταξύ άλλων, ο D. E. Aune. 1997. *Revelation 1-5* . Στο Word Biblical Commentary. Vol. 52. Waco Texas: Word Books, Publisher, 290.

⁵² Αναλυτικά βλ., μεταξύ άλλων, I. Σκιαδαρέση. 1999. *Λειτουργικές σκηνές και ύμνοι στην Αποκάλυψη του Ιωάννη*. Θεσσαλονίκη: Π. Πουρνάρας, 116-122 · D. E. Aune. 1997. 290.

⁵³ Βλ. ιδιαίτερα την επιχειρηματολογία στον I. Σκιαδαρέση. 1999, 120-122.

περιγράφονται στην Αποκάλυψη. Άρα η θέση αυτή αξιολογείται ως ιδιαίτερα ασθενής.

3) Με τους δώδεκα ουράνιους εκπροσώπους του Ισραήλ και δώδεκα ουράνιους εκπροσώπους της Εκκλησίας στο συνέδριο του Θεού. Η σύνδεση αυτή προτάθηκε από τον μάρτυρα και εκκλησιαστικό συγγραφέα και μάρτυρα (το 303 ή 304 μ.Χ.) Victorinus (Υπόμνημά του στην Αποκάλυψη IV, 3⁵⁴). Σημειωτέον ότι ήδη ο Ιγνάτιος Αντιόχειας (ο Θεοφόρος) στις επιστολές του προς Τραλλιανούς 3,1 (πρβλ. και 12,2), προς Φιλαδελφείς 8,1 και προς Μαγνησιείς 6,1 κάνει λόγο για συμμετοχή των πρεσβυτέρων σε εκκλησιαστικά συνέδρια⁵⁵. Επίσης είναι γνωστό από επιγραφές ότι ο θεσμός της εκπροσώπησης μέσω ενός συνεδρίου των πρεσβυτέρων είναι υπαρκτός στην Μ. Ασία. Δεν μπορεί, λοιπόν, ν' αποκλειστεί κάποια συνάφεια μεταξύ αυτών των γήινων συνεδρίων με το ουράνιο συνέδριο του Απ 4,4.

4) Με πιστούς που μέσω του μαρτυρίου τους καταξιώθηκαν και μετέχουν της ουράνιας ζωής. Όπως όμως ορθά σημειώνεται, πέραν των άλλων:

Εμποδίζει προς μια τέτοια λύση όχι τόσο ο αριθμός 24 όσο το γεγονός ότι οι πιστοί στην Αποκάλυψη εμφανίζονται ως ξεχωριστά μεγέθη και μάλιστα μεγάλα⁵⁶.

5) Με αγίους από την Π.Δ., οι οποίοι συχνά αποκαλούνται πρεσβύτεροι και μετέχουν σε συνέδρια έχουν δικαστικές ή άλλες αρμοδιότητες⁵⁷. σημειωτέον ότι στη ραβινική παράδοση μαρτυρείται ότι ο Θεός θα ανταμείψει τους αγίους αυτούς επιτρέποντάς τους να καθίσουν μαζί του στεφανωμένοι (ή φέροντες κορώνες)⁵⁸. Όπως όμως παρατηρείται:

⁵⁴ Η παράθεση σύμφωνα με τον D. E. Aune. 1997, 290.

⁵⁵ Βλ. Ιγνατίου Αντιοχείας (του Θεοφόρου):

Προς Τραλλιανούς 3,1: «Ὅμοίως πάντες ἐντρεπέσθωσαν τοὺς διακόνους ὡς Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὄντα τύπον τοῦ πατρὸς, **τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ὡς συνέδριον θεοῦ** καὶ ὡς σύνδεσμον ἀποστόλων· χωρὶς τούτων ἐκκλησία οὐ καλεῖται» · *Προς Φιλαδελφείς 8,1:* «Ἐγὼ μὲν οὖν τὸ ἴδιον ἐποιοῦν, ὡς ἄνθρωπος εἰς ἔνωσιν κατηρτισμένος. οὗ δὲ μερισμός ἐστιν καὶ ὀργή, θεὸς οὐ κατοικεῖ. πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ κύριος, ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἐνότητα θεοῦ καὶ **συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου**. πιστεύω τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς λύσει ἀφ' ὑμῶν πάντα δεσμόν» · *Προς Μαγνησιείς 6,1:* Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πλῆθος ἐθεώρησα ἐν πίστει καὶ ἡγάπησιν, παραινῶ, ἐν ὁμοιοῖα θεοῦ σπουδάζετε πάντα πράσσειν, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον θεοῦ **καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων**, καὶ τῶν διακόνων τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς πρὸ αἰῶνων παρὰ πατρί ἦν καὶ ἐν τέλει ἐφάνη. (Οἱ παραθέσεις ἀπὸ τοῦ Accordance Bible Software for Mac).

⁵⁶ Ι. Σκιαδαρέσης. 1999, 119.

⁵⁷ Βλ. π.χ. Ἰησ 24,31 · Κρ 2,7 · Ρουθ 4,2.

⁵⁸ Βλ. *bBer* 17a · *QohRab* 1.11 · *Tahuma Semot* 29 (Οἱ παραθέσεις ἀπὸ τον Aune. 1997, 291).

Πουθενά...στην Αποκάλυψη οι πρεσβύτεροι δεν ασκούν οι ίδιοι διοικητικό- εξουσιαστικό έργο, ή έργο κριτή του κόσμου, ή ρόλο συμβούλου του Θεού⁵⁹.

6) Με αγγέλους, μέλη της ουράνιας σύναξης ή με αγγελική τάξη, που βρίσκεται γύρω από τον Θεό. Ένα από τα μειονεκτήματα της θέσης αυτή είναι ότι στην Π.Δ. πολύ σπάνια οι άγγελοι αποκαλούνται πρεσβύτεροι (βλ. Ησ 24,23)⁶⁰.

7) Με μορφές που σχετίζονται με αστρικές θεότητες του ζωδιακού κύκλου των Βαβυλώνιων, ασκούν δικαστικά καθήκοντα και χωρίζονται σε δύο ομάδες, στην ομάδα που σχετίζονται με τους ζώντες και στην ομάδα που σχετίζεται με τους τεθνεώτες⁶¹.

8) Με αστρικές μορφές που σχετίζονται πάλι με τον ζωδιακό κύκλο και ονομάζονται δεκανοί. Ο δεκανός προκύπτει από την υποδιαίρεση σε τρία τμήματα του κάθε ζωδίου το οποίο έχει δέκα μοίρες (36 δεκανοί). Υποστηρίζεται⁶² ότι οι 24 πρεσβύτεροι πρέπει να είναι είκοσι τέσσερις δεκανοί, από τους οποίους οι δώδεκα κυριαρχούν την ημέρα και οι άλλοι δώδεκα την νύκτα.

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι στο Β' Ενώχ 4,1 οι ηγέτες των αγγέλων αποκαλούνται ως «elders» = «πρεσβύτεροι»⁶³. Επειδή όμως η αντιστοιχία όσων περιγράφονται στην Αποκάλυψη και στο Β' Ενώχ δεν είναι απόλυτη, γι' αυτό προτάθηκε⁶⁴ ως συνδυαστικό στοιχείο μεταξύ των δύο το ψηφιδωτό της Συναγωγής του έκτου αιώνα μ.Χ. στην περιοχή του Ισραήλ Bet(h) Alpha⁶⁵. Εκεί υπάρχει, μεταξύ άλλων, παράσταση με τον ζωδιακό κύκλο, σύμβολα για τις τέσσερις εποχές και στο κέντρο ο Θεός ήλιος περιτριγυρισμένος από είκοσι τέσσερις αστέρες με ανθρώπινο

⁵⁹ Ι. Σκιαδαρέσης. 1999, 118.

⁶⁰ Αναλυτικά βλ. D. E. Aune. 1997, 291, όπου και παράθεση ραβινικών πηγών.

⁶¹ Σύμφωνα με τον Διόδωρο Σικελιώτη (80-20 π.Χ.), *Ιστορική Βιβλιοθήκη*, 2.31.4, ο οποίος αναφέρεται στους Χαλδαίους και στις αστρονομικές – αστρολογικές τους γνώσεις και τη δυνατότητά τους να προλέγουν μέσα από αυτές για τους ανθρώπους, στον ουρανό υπάρχουν είκοσι τέσσερις αστέρες, που χαρακτηρίζονται ως «δικαστές των όλων». Αναφέρεται χαρακτηριστικά:

μετά δὲ τὸν ζωδιακὸν κύκλον εἴκοσι καὶ τέτταρας ἀφορίζουσιν ἀστέρας, ὧν τοὺς μὲν ἡμίσεις ἐν τοῖς βορείοις μέρεσι, τοὺς δ' ἡμίσεις ἐν τοῖς νοτίοις τετάχθαι φασί, καὶ τούτων τοὺς μὲν ὀρωμένους τῶν ζώντων εἶναι καταριθμοῦσι, τοὺς δ' ἀφανεῖς τοῖς τετελευτηκόσι προσωρίσθαι νομίζουσιν, οὓς δικαστὰς τῶν ὅλων προσαγορεύουσιν.

⁶² Από τον B. Malina. 2002. *Die Offenbarung des Johannes. Sternvisionen und Himmelsreisen*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 108-112.

⁶³ Βλ. Β' Ενώχ 4, όπου ο Ενώχ αναφέρει:

Τότε με οδήγησαν ενώπιον **των πρεσβυτέρων**, των αρχόντων των τάξεων των αστέρων. Και αυτοί μου έδειξαν τις τροχιές και τους ετήσιους δρόμους τους · μου έδειξαν επίσης δύο εκατοντάδες αγγέλους που κυβερνούν τα αστέρια και τις ουράνιες συνδέσεις τους, και οι άγγελοι πετούσαν με τα φτερά τους.

⁶⁴ Βλ. D. Aune. 1997, 291-292.

⁶⁵ Βλ., μεταξύ άλλων, Michael Avi-Yonah. 2007. “BET ALFA”. Στο *Encyclopedia Judaica*. Detroit / New York / Jerusalem. Thomson Gale / Keter Publishing House, 509.

σώμα. Το πρόβλημα βέβαια είναι ότι το ψηφιδωτό είναι πολύ μεταγενέστερο της εποχής που μας ενδιαφέρει. Ωστόσο, το ότι οι άγγελοι αποκαλούνται πρεσβύτεροι στο Ιουδαϊκό κείμενο του Β' Ενώχ και το ότι στον Ιουδαϊσμό φαίνεται να είναι αποδεκτή η αστρολογία, είναι στοιχεία που ενισχύουν την επιχειρηματολογία της παραπάνω θέσης.

Συμπερασματικά ως προς το θέμα μας, ποιοι είναι οι είκοσι τέσσερις αναφερόμενοι ως πρεσβύτεροι στο Απ 4,4, μπορούμε μόνο να υποθέσουμε ότι: α) είναι αστρικά όντα, β) Μπορούν να συμβολίζουν πολλά και διάφορα.

Σε ό,τι αφορά τη μετάφραση του όρου στην νεοελληνική θα πρέπει να τονιστεί ότι το μόνο στοιχείο που θα πρέπει οπωσδήποτε ν' αναφερθεί είναι το ουράνιο.

3. Η απόδοση του όρου «ό πρεσβύτερος» (Β' Ιω 1 · Γ' Ιω 1) και πρεσβύτεροι (Απ 4,4) στη νεοελληνική

Στο τελευταίο μέρος της μελέτης μας θα επιχειρήσουμε να μεταφράσουμε τον όρο πρεσβύτερος στηριζόμενοι στις θέσεις που αναπτύξαμε προηγουμένως.

3.1 Κατ' αρχή θα πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι ο όρος πρεσβύτερος στη γλώσσα-στόχο, την νεοελληνική, σημαίνει: 1. μεγαλύτερης ηλικίας, γεροντότερος 2. (ως ουσιαστικό) ο κληρικός που κατέχει τον δεύτερο από τους τρεις βαθμούς ιεροσύνης 3. ο ιερέας στους καθολικούς και τους Προτεστάντες. Ως προς την ετυμολογία διευκρινίζεται ότι το πρεσβύτερος είναι αρχαίος συγκριτικός βαθμός του *πρέσβυς*.⁶⁶ Σημειώνεται ότι στη νεοελληνική ο όρος «πρεσβύτερα» σημαίνει 1. τη σύζυγο του ιερέα⁶⁷.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι μια από τις κυριότερες σημερινές σημασίες του όρου «πρεσβύτερος» είναι η θρησκευτική και αυτή συνδέεται με την ιεροσύνη, όπως αυτή σήμερα κατανοείται. Δηλαδή, ο πρεσβύτερος συνιστά μέρος μιας ιεραρχικά δομημένης θρησκευτικής κοινότητας, στην οποία κατέχει τον δεύτερο βαθμό ιεροσύνης, αυτό δε το αξίωμά του εμπεριέχει πνευματικά και διοικητικά χαρακτηριστικά. Αυτά δεν παραμένουν αδρανή αλλά υλοποιούνται μέσα από την άσκηση εκ μέρους του πρεσβυτέρου, συγκεκριμένων πράξεων πνευματικών, όπως η τέλεση των θείων μυστηρίων της Εκκλησίας, ή διοικητικών, όπως η οργάνωση της λειτουργίας της ενορίας. Επομένως η πρόσληψη του όρου «πρεσβύτερος» των Β' Ιω 2,1, Γ' Ιω 3,1 και Απ 4,4 από τον σημερινό Νεοέλληνα είναι κυρίως θρησκευτική και δευτερευόντως ηλικιακή.

Συνδυάζοντας τα παραπάνω με την ανάλυση των ιωάννειων χωρίων που πραγματοποιήσαμε διαπιστώνουμε μια ποικιλόμορφη εννοιολογική φόρτιση του όρου «πρεσβύτερος» που δημιουργεί

⁶⁶ Γ. Μπαμπινιώτη. 1998. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας

⁶⁷ Βλ. Πύλη για την ελληνική γλώσσα: <http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>

προβλήματα κατά την μετάφραση του όρου από την γλώσσα-πηγή στη γλώσσα-στόχο.

3.2 Παρακάτω παραθέτουμε τις γνωστές σε μας αποδόσεις, στην νεοελληνική γλώσσα των σχετικών με το θέμα μας χωριών. Δεν περιλαμβάνουμε ερμηνείες των χωριών σύντομες ή μη. Επίσης προβαίνουμε και σε μια απόπειρα μετάφρασης των όρων στο πλαίσιο των μεταμοντέρνων μεταφραστικών θεωριών που ήδη αναφέραμε. Αρχίζουμε με την παράθεση των μεταφράσεων των σχετικών όρων, που είναι:

B' Iω 1:

1. MBE⁶⁸: **Ο πρεσβύτερος** προς την κυρίαν, την οποίαν ο Θεός εξέλεξε
2. MEBE⁶⁹: **Ο Πρεσβύτερος**, προς την εκλεκτή κοινότητα
3. BAM⁷⁰: **Ο πρεσβύτερος** προς την εκλεκτή κυρίαν
4. MM⁷¹: **Ο πρεσβύτερος** προς την εκλεκτή κυρία
5. ΜΔΚ.⁷²: **Εγώ ο Πρεσβύτερος (της Εκκλησίας)** γράφω προς την κυρία, την οποία έχει εκλέξει ο Θεός,...δηλαδή, προς την τοπική Εκκλησία
6. MNK⁷³: **Ο πρεσβύτερος** προς την εκλεγμένη κυρία

Γ' Iω 1

1. MBE: **Ο πρεσβύτερος** προς τον Γάϊον τον αγαπητόν
2. MEBE: **Ο Πρεσβύτερος**, προς τον αγαπητό Γάιο
3. BAM: **Ο πρεσβύτερος** προς Γάϊον τον αγαπητόν
4. MM.: **Ο πρεσβύτερος** προς το Γάιο τον αγαπητό
5. ΜΔΚ: **Εγώ ο Πρεσβύτερος (ο Ιωάννης)**, γράφω την επιστολή αυτή προς τον αγαπητό Γάιο
6. MNK: **Ο πρεσβύτερος** προς τον Γάιο τον αγαπητό

Απ 4,4

1. MBE: Γύρω από τον θρόνον ήσαν είκοσι τέσσερις θρόνοι και εις τους θρόνους εκάθοντο είκοσι τέσσερις **πρεσβύτεροι**, οι οποίοι εφορούσαν λευκά ενδύματα και εις τα κεφάλια τους είχαν χρυσά στεφάνια.
2. MEBE: Είκοσι τέσσερις άλλοι θρόνοι σχημάτιζαν έναν κύκλο γύρω από το θρόνο· σ' αυτούς τους θρόνους κάθονταν οι είκοσι τέσσερις **πρεσβύτεροι** ντυμένοι με λευκά ρούχα, και με χρυσά στεφάνια στο κεφάλι τους.
3. BAM: Και κύκλω του θρόνου ήσαν θρόνοι εικοσιτέσσαρες· και επί τους θρόνους είδον καθημένους τους εικοσιτέσσαρας **πρεσβυτέρους**, ενδεδυμένους ιμάτια

⁶⁸ *Η Καινή Διαθήκη του Κυρίου και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού κατά νεοελληνικήν απόδοσιν*. 1975. Αθήνα: Βιβλική Εταιρεία

⁶⁹ *Η Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη)*. 2003. Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα. Αθήνα: Ελληνική Βιβλική Εταιρεία

⁷⁰ *Η Αγία Γραφή, Τα Ιερά Κείμενα Μεταφρασθέντα εκ των Θείων Αρχετύπων*

⁷¹ *Η Καινή Διαθήκη, Μεταγλώττιση*. 1991. Αθήνα: Βίβλος Ε.Π.Ε.

⁷² *Η Καινή Διαθήκη*. 2004. Μετάφραση Επισκόπου Βελεστίνου Δαμασκηνού Καζανάκη. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μαλλιάρης-Παιδεία.

⁷³ *Η Αγία Γραφή—Μετάφραση Νέου Κόσμου*. 1997. Εκδόσεις: Χριστιανοί Μάρτυρες του Ιεχωβά. Σημειωτέον ότι η εν λόγω μετάφραση είναι μετάφραση της αγγλικής έκδοσης.

- λευκά, και είχαν επί τας κεφαλάς αυτών στεφάνους χρυσούς.
4. MM: Και κυκλικά στο θρόνο είναι θρόνοι είκοσι τέσσερις, και πάνω στους θρόνους είκοσι τέσσερις **πρεσβύτεροι** που κάθονται ντυμένοι με ρούχα λευκά και πάνω στα κεφάλια τους στέφανοι χρυσοί.
  5. ΜΔΚ: Γύρω από τον θρόνο ήταν τοποθετημένοι είκοσι τέσσερις θρόνοι, πάνω στους οποίους Κάθονταν είκοσι τέσσερις **Πρεσβύτεροι**, ντυμένοι με λευκά ενδύματα, σύμβολα της αγνότητάς και της αγιότητάς τους, ενώ στα κεφάλια τους φορούσαν χρυσά στεφάνια, σύμβολα της νίκης τους.
  6. MNK: Και ολόγυρα από το θρόνο υπάρχουν είκοσι τέσσερις θρόνοι, και σε αυτούς τους θρόνους είδα να κάθονται είκοσι τέσσερις **πρεσβύτεροι** ντυμένοι με λευκά εξωτερικά ενδύματα, και πάνω στα κεφάλια τους χρυσά στέμματα.

Στα παραπάνω μεταφράσματα των όρων «πρεσβύτερος» και «πρεσβύτεροι» στα Β' Ιω 1 · Γ' Ιω 1 & Απ 4,4 παρατηρούμε τις εξής παραλλαγές.

Μετάφρασμα	Β' Ιω	Γ' Ιω	Απ
(π)ρεσβύτερος	MBE, BAM, MM, MNK	MBE,BAM,MM, MNK	-
(Π)ρεσβύτερος (1)	MEBE	MEBE	-
(Π)ρεσβύτερος (2)	ΜΔΚ (+ Εγώ [ο Π.] της Εκκλησίας)	ΜΔΚ (+ Εγώ [ο Π.] ο Ιωάννης)	-
(π)ρεσβύτεροι	-	-	MBE, MEBE, BAM, MM, MNK
(Π)ρεσβύτεροι	-	-	ΜΔΚ

Αξιολογώντας τις παραπάνω μεταφραστικές παραλλαγές, σύμφωνα με τις μεταμοντέρνες μεταφραστικές θεωρίες και με την ερμηνεία των όρων, στην οποία προβήκαμε, παρατηρούμε τις εξής περιπτώσεις:

1) Ο όρος πρεσβύτερος των δύο επιστολών μεταφέρεται από τη γλώσσα-στόχο στη γλώσσα-πηγή ως έχει (MBE, BAM, MM, MNK). Η μεταφορά όμως αυτή συγχέει τους κειμενικούς ορίζοντες της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας στόχου, με κίνδυνο να προσληφθεί ο όρος οικειοποιητικά ή ξενισμικά.

2) Ο όρος πρεσβύτερος των δύο επιστολών αποδίδεται με κεφαλαίο «Π» (= Πρεσβύτερος), θέλοντας προφανώς να υποδηλώσει ότι υπολαμβάνει τη λέξη ως κύριο όνομα (MEBE). Ενώ όμως η λέξη συνοδεύεται από αστερίσκο που παραπέμπει στο γλωσσάριο της MEBE, δεν υπάρχει κάποια σχετική σημείωση για τη σημασία της λέξης στα χωρία αυτά του Ιωάννη, αλλά απλώς δηλώνεται, σε ό,τι αφορά την Κ.Δ. και τη λέξη «πρεσβύτερος» ότι:

Οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες οργανώθηκαν κατά ανάλογο τρόπο. Έτσι στις Πράξεις των Αποστόλων και στις Επιστολές «πρεσβύτεροι» ονομάζονται τα διοικητικά όργανα των εκκλησιών, που εγκαθιστούν οι απόστολοι. Στην Αποκάλυψη

(κεφ. 4) είκοσι τέσσερις πρεσβύτεροι σχηματίζουν ένα είδος ουράνιου συμβουλίου του θρόνου του Θεού⁷⁴.

Η μεταφραστική αυτή επιλογή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί επιτυχής με την έννοια ότι εκφράζει μια συγκεκριμένη ερμηνευτική τάση για το χωρίο. Έτσι μεταφέρει στην γλώσσα-στόχο, αυτό που θεωρεί ο μεταφραστής ότι εννοείται στη γλώσσα-πηγή με τον όρο «πρεσβύτερος» και με τον τρόπο αυτό αποφεύγονται οι προαναφερθέντες σκόπελοι. Το πρόβλημα όμως εδώ εντοπίζεται στην επιλογή της λιγότερο πιθανής ερμηνείας του χωρίου.

Υπάρχει βέβαια και η πιθανότητα η ΜΕΒΕ ν' αποδίδει τον όρο πρεσβύτερος των δύο επιστολών με κεφαλαίο «Π» (= Πρεσβύτερος) για να υποδηλώσει ότι η λέξη δηλώνει κάποιο ιδιαίτερο αξίωμα. Στην περίπτωση αυτή τίθεται όμως το ερώτημα, γιατί στο γλωσσάριο αναφέρει τη λέξη πρεσβύτερος με μικρό «π»; Επίσης, ελλοχεύει ο κίνδυνος, αν ο όρος εννοηθεί ως δηλωτικός κάποιας ιδιαίτερης και συνδεδεμένης με τη λέξη πρεσβύτερος εξουσίας, αυτός να ταυτιστεί από τον σημερινό αναγνώστη με τον σημερινό όρο «Πρεσβύτερος», που εκφράζει τον δεύτερο βαθμό ιεροσύνης. Τότε όμως υπάρχει ο κίνδυνος να θεωρηθεί η μετάφραση ως οικειοποιητική.

3) Ο όρος πρεσβύτερος των δύο επιστολών αποδίδεται με κεφαλαίο «Π» (= Πρεσβύτερος), και με την προσθήκη δύο διευκρινίσεων (ΜΔΚ): «εγώ ο Πρεσβύτερος της εκκλησίας» (Β' Ιω 1) και «εγώ ο Πρεσβύτερος ο Ιωάννης». Στην περίπτωση αυτή έχουμε μια ευρεία και ιδιαίτερα αδύναμη ερμηνευτικά παρέμβαση στον όρο, η οποία παράλληλα φέρει και όλα τα χαρακτηριστικά μας οικειοποιητικής μετάφρασης.

Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η μετάφραση αυτή (ΜΔΚ), όπως και η προηγούμενη της ΜΕΒΕ εντοπίζουν το πρόβλημα της ανάγκης κάποιας προσαρμογής (adaptation) ως προς την μετάφραση του όρου και επιχειρούν να το λύσουν. Ακριβέστερα οι μεταφραστές αναγνωρίζουν ότι η κατάσταση, για την οποία γίνεται αναφορά στο μήνυμα της γλώσσας-πηγής, δεν υφίσταται στη γλώσσα-στόχο και επομένως πρέπει να μεταφερθεί κάποια κατάσταση που να μπορεί να θεωρηθεί ισοδύναμη αυτής της γλώσσας-πηγής. Πρόκειται, λοιπόν, για μία ιδιαίτερη περίπτωση ισοδυναμίας, που καλείται «ισοδυναμία καταστάσεων»⁷⁵.

4) Ο όρος «πρεσβύτεροι» στο Απ 4,4 μεταφέρεται όπως είναι από τη γλώσσα-στόχο στη γλώσσα-πηγή (ΜΒΕ, ΜΕΒΕ, ΒΑΜ, ΜΜ, ΜΝΚ). Η μεταφορά όμως αυτή, όπως ήδη τονίσαμε, συγχέει τους

⁷⁴ Η Αγία Γραφή (Παλαιά και Καινή Διαθήκη). Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα. Γλωσσάριο. 2003. Αθήνα: Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, 47-48.

⁷⁵ Βλ. αναλυτικά στους J. P. Vinay and J. Darbelnet. (1995). *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de Traduction*. Paris: Didier. Translated and edited by J.C. Sager and M.J. Hamel (1995) as *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for Translation*. Amsterdam and Philadelphia, PA: John Benjamins. Η βιβλιογραφική παράθεση είναι από: α) Gosuccess: 2010: "Οι επτά μεταφραστικές τεχνικές". <http://gosuccess.eu/>. β) Lili Ni. 2009. "For "Translation and Theories". Στο *English Language Teaching*. Vol. 2. No.2. June 2009. 78-83.

κειμενικούς ορίζοντες της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας στόχου, με κίνδυνο να προσεγγισθεί ο όρος οικειοποιητικά ή ξενισμικά.

5) Ο όρος «πρεσβύτεροι» του Απ 4,4 αποδίδεται με κεφαλαίο «Π» (= Πρεσβύτεροι), ενώ ακολουθεί και σχετική ερμηνευτική σημείωση (ΜΔΚ). Η εν λόγω μετάφραση του όρου φαίνεται να είναι επηρεασμένη από τη νεοελληνική σημασία της λέξης «πρεσβύτεροι», ως δηλωτικής των ιερέων-πρεσβυτέρων, που ανήκουν στον δεύτερο βαθμό της ιεροσύνης. Ως εκ τούτου το μετάφρασμα αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως οικειοποιητικό.

Για τις μεταφράσεις των όρων «πρεσβύτερος» (Β' Ιω 1 · Γ' Ιω 1) και «πρεσβύτεροι» (Απ 4,4) θα μπορούσαμε να προτείνουμε και:

α) Ν' αποδοθεί ο όρος «πρεσβύτερος» ως: «Εγώ, ο πρεσβύτερος».

Με την προσθήκη αυτή θεωρούμε ότι τονίζεται η ηλικία του αποστολέα και αναδεικνύεται το κύρος του που αυτός κατέχει. Έτσι φαίνεται πώς ο αποστολέας απευθύνεται σε χριστιανούς, οι οποίοι τον γνωρίζουν και ταυτόχρονα αναγνωρίζουν την θρησκευτική και πνευματική του αυθεντία.

Θεωρούμε επίσης ότι αποφεύγεται με τον τρόπο αυτό μια οικειοποιητική μετάφραση. Ο σημερινός αναγνώστης διαβάζοντας τον όρο «πρεσβύτερος» αυτόματα προσλαμβάνει τον όρο, όπως σήμερα όλοι τον κατανοούμε. Έτσι ο κίνδυνος της οικειοποιητικής μετάφρασης είναι εμφανής. Ταυτόχρονα όμως η προσθήκη της λέξης «εγώ» προσωποποιεί τον πρεσβύτερο αποστολέα και τον ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους. Έτσι η λέξη «εγώ» λειτουργεί ως ο μέσος όρος του D. Robinson που ενεργοποιεί την ιδιοδεκτικότητα του αναγνώστη και έτσι μεταφέρει κατά τρόπο ομαλό στο μετάφρασμα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πρεσβυτέρου των δύο επιστολών, δηλαδή την αυθεντία και το κύρος που αυτός ακτινοβολεί στις τοπικές χριστιανικές κοινότητες καθώς και την ηλικία του. Ταυτόχρονα προφυλάσσει τον αναγνώστη να θεωρήσει τον «πρεσβύτερο» των επιστολών σαν ένα προβεβλημένο σημερινό πρεσβύτερο.

β) Προτείνουμε ν' αποδοθεί ο όρος «πρεσβύτεροι» ως «όντα με τη μορφή πρεσβυτέρων» ή τουλάχιστον να υπάρξει σχετική υποσημείωση. Με την προσθήκη αυτή θεωρούμε ότι ο αναγνώστης δεν προσλαμβάνει το κείμενο ξενισμικά ούτε και οικειοποιητικά. Δεν το προσλαμβάνει ξενισμικά, γιατί το μετάφρασμα δεν μεταφέρει τον αναγνώστη σε έναν πολυσήμαντο, πολιτισμικά ξένο και δύσκολο να προσληφθεί κόσμος, αυτόν του κειμένου της γλώσσας-πηγής, ούτε τον υποχρεώνει να προσλάβει τον κόσμο αυτό με τρόπους ξένους προς τον ίδιο. Επίσης ο αναγνώστης δεν προσλαμβάνει το κείμενο οικειοποιητικά, γιατί ο όρος «πρεσβύτεροι» που του προσφέρεται δεν συγχέεται με την σημερινή έννοια του πρεσβυτέρου-ιερέα. Ο αναγνώστης προσλαμβάνει το μετάφρασμα «πρεσβύτεροι» του Απ 4,4, ως δηλωτικό ενός μέρους μιας σκηνής από τις πολλές ενός αστρικού οράματος, που ο οραματιστής «βλέπει» να συντελείται στον ουρανό και όχι στη γη. Έτσι κάθε ανάμειξη του ουράνιου με το γήινο, του φανταστικού με το πραγματικό αποκλείεται. Τέλος η χρήση της προσθήκης «όντα με τη μορφή...» λειτουργεί ως ο μέσος όρος με τον οποίο ο άνθρωπος προσλαμβάνει τον όρο «πρεσβύτεροι» ενεργοποιώντας την ιδιοδεκτική του αίσθηση περί πρεσβυτέρου.

IV

Το συμπέρασμα

Παραπάνω διαπιστώσαμε την αμφισβήτηση της μοντέρνας μεταφραστικής πρακτικής από τους τρεις μεταμοντέρνους θεωρητικούς της μετάφρασης. Η όλη τακτική τους μας θύμισε τους σκεπτικούς της αρχαιότητας. Εκείνοι άσκησαν μέσα από τις σκεπτικές φωνές τους έντονη κριτική στην τότε αυτάρεσκη φιλοσοφική βεβαιότητα υψώνοντας τη φωνή των ίσων αντιλογικών λόγων τονίζοντας:

«μηδένα μηδενός προκείσθαι τῶν μαχόμενων λόγων, ὥς πιστότερου»⁷⁶

Οι Σκεπτικοί στην ερώτηση: μα γιατί να μην προτιμήσουμε ένα από τα δύο επιχειρήματα, απάντησαν: εξετάζοντας τα επιχειρήματα αυτά διαπιστώνουμε ότι είναι ισοδύναμα, ισοσθενή και έτσι δεν μπορούμε να κλείνουμε προς το ένα ή το άλλο. Αυτό που απομένει είναι η «ἐποχή».

Ας επανέλθουμε όμως στους μεταμοντέρνους θεωρητικούς της μετάφρασης. Αυτοί διαπιστώσαμε ότι αναλύουν και προτείνουν έναν άλλον τρόπο προσέγγισης του προβλήματος που λέγεται μετάφραση. Τονίζουν την ανάγκη να ληφθούν υπόψη κατά την εκτέλεση της μετάφρασης και άλλοι παράγοντες, όπως οι πολιτισμικοί, πέραν από τους συμβατικούς, και έτσι συμβάλλουν και αυτοί στην όλη διαδικασία ανίχνευσης του προβλήματος.

Ταυτόχρονα οι μεταμοντέρνοι θεωρητικοί της μετάφρασης αναδεικνύουν με τη γόνιμη, επαναλαμβανόμενη και *erga omnes*, κριτική τοποθέτηση τους την όλη δυναμική, που μπορεί να οδηγήσει στην ανακάλυψη νέων δρόμων για μια καλύτερη μετάφραση. Αυτό επιχειρήσαμε να εφαρμόσουμε, με ή χωρίς επιτυχία, αυτό τίθεται στην κρίση των αναγνωστών της μελέτης αυτής, μέσα από την απόπειρα μετάφρασης των όρων «πρεσβύτερος» και «πρεσβύτεροι» των Β΄ Ιω 1 · Γ΄ Ιω 1 και Απ 4,4.

⁷⁶ Βλ. Σέξτος ο Εμπειρικός, *Πυρρώνειες Υποτυπώσεις*, 1,10 (H. Mutschmann (Ed.). 1912. *Sextus Empiricus Phil., Pyrrhoniae hypotyposes*. Sexti Empirici opera. vol. 1. Leipzig: Teubner.